

MUVARIZ ALLAHSЬZLAR KITABXANASI

MIRÇALAL

*Akundun
iştahası*

MÜBARIZ ALLAHSЬZLAR KİTABXANASI

MİRÇƏLAL

AXUNDUN İŞTƏHASЬ

AZƏRNƏŞR
İqtinasi-iqtisadi şə'ə
Bakı — 1938

AXUNDUN İŞTƏHASЬ

„Dirilən adam“ romanından

Redaqitor: B. Muzayev

Təxərədəqtor: Z. Aqajev

Qorreqitor: H. Rəhimov

Istehsaldate verilmiş 22(XII)-37. Cəpə təzahüratı
22(8)-38. Bəy Məmmət Məmmədliyi
Müvəkkiliyi № 331, Azərnəş № 769, KİC
Kənd təqsimatı 72 x 110^m. Bir cəp hə-
lündə getmiş hərulat 66,381. Cəp nöti 2.
Tiraz 5000. Sənət № 1467. Azərnəş
mənzənnəndə nəşr olub. 26-cı sənəd „Kütar
- Sarayı“, Bakı, Əli Vəlizadov kycası.

Cərəl mejdandan səxđə. Sarğıxlı mollə işə vəş-
lədi. (Bunun asl adı mollə Mirzəməmməd imiş.
Nəzir verilmiş bir qızın vəqfıla vəsanda qız onu
aşlı dodaçlılıq dışlaşdırır. Jara işləjib sim eləjir.
Onu iki aj ibadətdən qojuşur. O zamandan mollə do-
daçlılıq aq dəsmalla sarğıjardı. Mollanın uş mərtə-
vəli adı ajilədən qıraqa səxmadı. Hər kəs onu—
Sarğıxlı mollə—dejə saçırmıçaqa başladı).

Bəyirvəj dərdini Sarğıxlı mollajı acdı. „Sən də
dərd əhilisen, axund, buna bir əlaç elə“—dejib bir
kəhər at bojun oldu.

Kəhər olmasa da mollaja bir at vaçıs idi. Cünki
dərd para kəndin əlysynə, dirisinə jejə duran jalrıq
o idi. Məhərrəmlikdə bir məçlisdə təkylən qəz jaş-
ları qurumadı, obirlisində „aqam vaj“ səsi içə-
lərdə. Bunlar Sarğıxlı mollanın sajəsində idi. Belə
məvsimlərdə mollanın mərsijsinə qulax asanlar ona
at da verir, har, çəhətdən onu tə'min də edirdilər;
lakin ona ezbət ıazlım idi. Cünki o da çandı, o da
insandı, ruhu vardı. O da atı qatışdırıcı jaşı
daqlara dərmənmaq, kəc jolunda sapmaq, həic kejli
duranda ova da getniək istəjirdi. O da „dynjanlı
ne'inətlərinən fejzijas olmaq“ istəjirdi.

O, vəjin və'dəsinə inalırdı. Kəhər atınp həvəsilə
Qumruja şəriət efrətməjə galmişdi. Əjsyrə-əjsyrə
Qumrunun evinə girəndə soruşurdu:

—Qumruxanım evdədimi?

Qumru otyrmaqa maçal vermedi. Sarıkhı́ mollanın aqzıńıń qarlıdan qajtardı.

—Şəriət belindən vursun, kişisiz evdə sənini nə işin var? Cıx, cıx! Birçə çəhannəm oll..

Qumru vəlavvıcsı́yx salmaq istəjənlər kimi vərk-dən danışdı; molla isə onu sakit eləməjə calışdı:

—Dajan qız, ger bir nə dejirəm? Xejirindir. Səni istajıv gəlmışəm...

Sarıkhı́ molla bu sezləri deñib qurtarmamış, Qumru xəkəndaz ilə mollanın Jancaqından elə cırpdı ki, symuju şaxqıldadı. Molla ezyNy itirdi; vaşmaqın astaneda qojuv, oqru pişik kimi syryşdi.

—Allahın lə'nəti Aşəjə gəlsin, mal'unə..

Başmaqъ tojuxlar dimdiklajıb həjətə saldı. Əhmədlilərin tulası vaşmaqъ aqzınpa atıb jola dyzəldi. Elə bil jejasına vermajə araqırdı. Gynortanın istisindən hamı, hər şej su qıraqınpa, kelgələrə cəkilis qorunurdu. Japıbz vaşmaqъ, aqzъ gyna qalmışdı.

Başmax məsələsi dilə-dişa dyşdy. Kənddə danışın qilyrdylər.

Sarıkhı́ molla etəndə eşitdirildilər:

—Molla əmi, vaşmaqъ nəjə tajkeşdir?

Caj vaşında, zəmildə, doqqazda, sehvətə dejidilər:

—Deməzsənmı Sarıkhı́ molla, Qədirin arvadınpa əl atıv...

Bu sehvət cox adama qəribə gəfirdi. Ba'zi xalis mə'minlər inanmaq istəmirdilər. Kimisi də mə'na verməjib:

—Ehhh...—dejirdi,—o coxdanınp kaftarıbıg, çapımt...

—Molla demə, çamadara oxşajıb, zaýım! Vələzzalını erkəndən cox uzadıb.

—Evimizi jıxan elə vələzzalın olmadımy?

Bu danışxılar qutu sehvət olub qalmadı. Myştərilərin ajaqъ sejrəldi. Hətta jetim Əkvər divardan bojılanıb Sarıkhı́ mollanın vaşmaq ilə hədələdi:

—Bir kərəkoqlunun əlysynə namaz qıltaja-çaqsan!

Bytyn əunlar Sarıkhı́ mollanın çuçajə dəndərdi. At məsələsinə it kimi peşiman oldu. Jaxıb adamların rast gəldikcə qıraqa cəkir, „işin icini“ danışırıb, Bəvərvəj ucun getdijinə and-amən eləjirdi:

—Allah əzavınp şədid eləsin,—dejirdi—kəndxudat, sezymu Jerə salmadı. Nə edirsən ki, qəzajı-təvvənidir...

Təsəvvyr edin ki, Sarıkhı́ mollanın vezijəti cox pis oldu. Cərəl Sajalı əlinin daňınp jerə vurus geri cəkildi də buna elə bir xoşvaxt natiça qismət olmadı. Başmax məsələsi onun ucun indi əlym-dirim məsələsinə cevrilmişdi. Bəvərvəjin qorxusundan çamaat arasınpa cıxıb dejə bilməjirdi ki:

—Ja ejjyhənnas, vəndə kəndxudaja vəsatətə getmişdim. Mənim qejrilarının evrətində təməlm olsa Əlinin ziyifçərə belimdən dəjsin. Siz nəjə inanıtgışlıyz?

Bunu edə bilmədiyi ucun beş adamın bir jerde gərəndə vaşınp aşaçı salıq, nisjə salam verib etyrdi.

Qədirin dirilməsi, Qumrunu jyzaşınp əlindən cıxara bilməsə də, işi cox ləngitdi. Sarıkhı́ molla Fazili-Dərvəndidən hədis gətirib ißbat edirdi ki, „belə hallarda geziämək, sahib-şə'r'in əmrinə myntəzir olmaq lazımdır“. Beləliklə ham-Qədirin, ham də jyzaşınpa Jaxınpıçınla yol verməmək ucun Qumrunu mə'təvər bir jerde myvvəqqəti saxlamaq məsləhət gəryldy. Onu gəzy jaşlı, quçaçınpa uşaçı axundun evinə gətirdilər. Haçhysejn həjətə Jejələndi və tut aqaçınpınp disində palas salıb bir qonaxılx da verdi.

Qumru axundun evinə gəlmək istəmirdi. Sevgilişlə açıb olsa xoş gynlər kecirdi daxmaja, o malaça həjətə vətən kimi vaxırdı. Tək vaşınla da

olsa burda, qara pərdələrin altında sızlamaq, janap və qovrulan qaleinə gəz jaşlar şərpək istəjirdi. Ançax buna da mane oldular. „Namus“, „avъг“, „haja“ adъla, „muqaddas“ şəriat qanunları adъla, onu axundun janъnda amanat cojdular.

Axundun arvadı Şirin qonaxxarəst, xoşqıňx vîr qadъn idi. Qumrunun halъna janъg, onu ovuňmaşa calışsırdb. Bu axşam axundun evində iki bir-birinə zidd qytub gerynyrdu. Qumru nə qodər qyssə və gez jaş gətirmişdi, axund, bil'əks, sevinç və şənliklə qajnaýrdu. O qıtgızъ saqqalından dəstamaz suju tekylə-tekylə Qumru olan otaqa kecib, kəjnəjinin qolunu aca-aça xoş gəldin edirdi:

—Qızıtm, bura sənin ez evindir. Hec qyssə eləmal! Şəriət sahibi nə dejər, ona əməl olunur. Burda bir elə cətin iş Joxdur. Kejini kək elə.

Həm Qumruja təsəlli olsun, həm də „allahın əmri jerinə jetirilsin“ dejə axund qalъn, qara meşin çildli kitablarıq qavaqъna tekür, şapalaxlajъv toz qaldıgyrdb. Dizi ystə jyxılv, jyrgalana-jyrgalana hədis oxujurdu. Axundun oxuduqu hədislərin hamıly salihə qadъnlar, siqə və nikah varədə olurdu. Axşam hanş kitaradan isə belə hədis oxudu:

„Jezid-İbni-Myavijənin gezy Abdullaḥ-İbni-Kə'vin arvadına dyşdy. Jezid dərdini atasınya dedi. Myavijə Abdullaḥ Mədinədən caqyrdb. Bəyik bir qul-lux verdi və xəlvətçə janъna ćaçtyv qandırdb:

—Oqlum, Jezid safehdır. Qoj çəhənnəm olsun. Səni jerimdə vəliəhd eləmək istəjirəm. Pərdəjj-işmət-də olan qızımta də sənə veraçəjəm. Mədinədən yuzlyş, arvadınp rədd elə.

Abdullaḥ-İbni-Kə'v şadıqından qəşş oldu. Bir molla caçtyv vəkil etdi ki, get Mədinədə mənim arvadımlı talaqılp ver. Bu tərəfdən də Myavijə molla ja tapşırdb ki, „ezy bilməsin, Abdullaḥın arvadınp voşajən kimi kəsəlini Jezidə kəsərsən“. Molla qoça, copur, cirkin, joxsul adam idi. Abdullaḥ-İbni-

—Kə'vin arvadınp janъna getdi. Əhvalatı arvada sej-zədi və əlavə etdi ki, ezym də myştərijəm:

—İstəjirsən dynjan olsun, jaxş gyzaralınp, kani-zin, gətir-gətyrynp olsun, xalъm olasən, kef cəkəsən, onda Jezidə get. Jox, istəjirsən bu dynjanlı vîr tə-hər kecirsən, axırətin xoş olsun, qıjamətin gynyn-də çənnətdə fejzijəv olasən, əvədi xoşvaxtılıqə cata-sən, ənvija ilə həmsəhəvət olasən, kevsərdən ləsən, çənnətdə jejəsən, onda mənə gəl...“

Sarъxlı molla burada vaşńp qaldıgyr Qumruja vaxdb. Qumru isə kynça qızılv uşaçlı əmizdi-rirdi. Sarъxlı molla onun diqqətini çəlb etmək ucun ejsyrdy:

—Geryn Abdullaḥın salihə əvrəti nə etdi!

—Nə etdi?

—Abdullaḥın arvadı salihə, mə'munə olduqun-dan dyşyndy və dedi: „Ej nurani şaxs, Jezidin sarań vaşńna dəjsin, Abdullaḥın da vəfasıńna tyuryum. Mən sənə gəlirəm, nikahńp oxu...“

Sarъxlı molla sezyny vitirip vaşńp qaldırdı. Bir də dəzünpn altından Qumruja vaxdb, sajlıp hortlađı:

—Qumruxalъm, neçədir?

—Nejə, hədisdir də...

—Hədisdir, cox mə'təvər hədisdir. Geryn neçə salihə arvadlar varmış!.. Bəəəsl.. Indiki kimi əvrət-lər ćifəji-dynjaja aldanmazdlar. O zaman ajlı iş idi.

Axund ejnəji geyyindən səxartmatışdı ki, jyzva-şy icəri girdi. Sarъ aqъg vixara paraçlıp qarşıya cıgrıb:

—Jaqъş qıjamətdir, —dejiv ajaçlıp silməjə başladı.

Şirin ajaqa qalxdı. Axund da qıtgıldandı. Onun tıkrınp gəldi ki, geçənilin vi vaqtında jenə nə var gerəsən?

—Xejirdir.

Bəj oturdu. Şirin, jeni bir şej eşitmək ucun qaçaqınp şəklədi. Qumrunun dərdi tazalandı, nifrati

çoşdu; lakin, susmaqdan başqa carəsi jox idi. Axund gezyny Jyzvaşyńń aqzıla dikmişdi. Jyzvaş hiss etdi ki, onun gəlişinin səbəvini axund duymamışdı. Əzyndən xoşhallandı, oturuşu və dənşşeqbıl ilə ciddilijini saxlamaq ucun ehtijatla tərpəndi. Sançaxlıqaljany alışdırıb, gycənərək bir mevzu aradı. Gələndə, vaçis sehvətə oxşajan məsələ hazırlamışdı; lakin, qəzy Qumrunun vojuna salışan kimi her şeý jadından cıxdı. Sehvət arajırdı. Axundu intizar soqurdu. O elə guman edirdi ki, Jenə də əlyə-əldiyimə hadisəsi var.

Soruşdu:

—Aj vəj, xejir ola?..

Vəj qaljany dəmlədi.

—Xejir olmajanda nə var!

Jenə sykut oldu. Axund zəpn eldi ki, vəj vaçis-məsələdən dənşşaq; bir də qımyıldandı, diqqətini topladı, gəzlərini vəjin dodaxlarına zillədi. Vəj vurçuxdu:

—Zatdər... Eee... Nə dejəcəjdim?.. mmm... Zəhir-mər... fikrim daqıqlıb getdi.

Vəj mevzu tapa bilməjirdi. Axund isə ezyndan-şybələnirdi. Bəlkə evdə arvad-uşaxda bir vəd hərəkət olub ki, vəjin aćıqъ tutub. O arvadıńń vasdan-ajaqa syzdy. Bir şeý hiss edə bilmədi. Jaińız-xıpalıń ajah vərməxlərə gəgynyrdı. Axund efsyən kimi Şirin gen yə uzun tumanı iləajaxlarańń eridi. Jyzvaş seza başladı:

—Hə... mmm... Axund, millətin hańına hec qalma-jırsan...

—Neçə təjər?

—Elə də...

—Joxsa Jenə kirvelərdən xəvər var?

—Vər, vəəə...

—Əskəran alınpəmajıb ki?

—Alınar da...

—Nə vəqt? Joxsa myşəlmanlar şəhərə girişlər?

—Allaňń Izni ilə şəhərə də girərlər, kəndə də... Nejə girməsinlər?..

Vəj mevzu tapdəqyndan arxańılaş्यe səsini uçaltıb:

—Jaman dətəxyləm. Zəncirdə olsam bundan jax-şybdır. Pristava nə qədər dedim, qoj gedim səngərə, dedi, olmaz, sən də kəndi buraxsan millətin arvadı, uşaçın neçə olar. Onu nil ki, axund, getdiğim aqaja and olsun, mən dezə bilmirəm. Basılmaq nədir ədə? Ijidə jaraşar hec? Sangərə getdiğimi ja elərəm, ja alaram. Elə, gəlmışəm məsləhətə, nə dejirsən?

Axund onun sezyny kəsdi:

—Xejir aaaa... Mən sizi təpətməttə?.. Maşallah, sizdə ətil şyçaati var... Qan ki duruldu, ijjidin arxaśs Jerə dajməz. Mən məsləhat gəryərəm, get... Meh-məndirov sən gərsə vaqfına basar.

Bajın fikrinə galdi ki, „aşnam manı əkmək istəjir. İstəjir ki, Qumrunu xəlvətə salıb o sez... Jox! Aj aq vas tylxyl. Qumru sənində xər-jin dejil. Eşşək nə bilir zəfəran nədi? Vaqfılaşaçaqsan“.

Geçə kecmişdi. Vəj hazırlaş्यe getmək istəjəndə hec kəs mane olmadı. Axund sevindi. Ona elə gal-dı ki, vəj ermanılar ilə davaja gedəcək.

Jatmaqa hazırlaş्यırdılar. Qumruja ehtiram olmaq ucun axund ez jerini balaşa otaxda saldırdı. Qumru celə cıxtı. Dəhlizdən etəndə xıtgılıt səsi eşitdi. Elə bil damda qar kyryjyrdylər. İcəri girəndə anla-đı ki, axund jataçında qaşpıyr.

Axund Şirinə tapşırımsızdı ki, Qumrunun jerini ajna-qavaqında, İpək Jorqan-deşəkdə salsaşın. „Cynki o allah qonaqıbdır. Ona hərəkat vaçlaşdır“. Lampalar səndy. Hərəkət kəsildi. Juxu aqıq ehtijaç kimi qara qanadılarlañ ilə evlərə qondu. Kajınat jumulu gəzlərə doldu. Jaińız axundun arxańıx çibindəki zəncirli və qaraçın şah nişanıň gymış saatı səslənirdi.

Axundun gəzynə Juxu getməjirdi. O dyojanıň nazy-ne'mətlərini bir-bir qaranlıx nəzərlərindən ke-

cırıv, qırmızılaşdırır, qadına „ləzzətlərin padşahı“ deildi. Xysusən belə, Qumru kimi məhəbbətin qumrusu, gəzəlliin ləjlaş ola...

„Həqiqətən Qumru... Qurban olum bu adı qojan anaja!“

Axunda elə gəldi ki, axşamkə hadisələr hadar getmədi. Sakit dinişməndindən, kəlmə vəzə „vək“ deməjindən bəlli idi ki, Qumru Abdullaşın arvadı kimi olmaq istəjir.

Arzulanan ehtimal, istənilməyən həqiqətdən kəsərl olur. Axundu ehtiras boqurdu. „Kecirdiliniz dəqiqələrdən istadijiniz kimi istifadə etmək mədən qorxunuz“. Əmər Xəjjatın vi bejtini xatırlajanda elə b illə axundu qaldırgıv, ajax ystə qojdular. O çanlı skelet kimi qaranlıqın icində yzyrdı. Səs olmasın dejə hec şej gelinmədi. Geçə ləvvədəsini cığını salıv dəhlizə səxdi. Bəlyik evin rəzəsindən tutdu, qiraatlı oxunan bir dua tədriçilə qapı ny acıb. Oğru kimi janak, qadınlar Jatan otaqa girdi. Bir qədər susdu, vəzijəti joxlamaq istədi. Ajbən olarsa kibrit axtardıqılp deyəcəkdi. Jatanların dərin Juxuda olduquna inanandan sonra „Bismillah“ dejib Jətə uzandı. Əvvəlçə əlini pəncərənin qavaqında salıntış Jataqa, ipak Jorqan-deşəjə uzatdı. Əlli Jataqa dəjəndə xıştırdı. Jorqapı ystiyndən jatalın vəzijətini təxmini tə'jin etdi. Əlini qoltuquna qojuv qızdırırdı. Jorqanın altına uzatdı. Bu halda axundun yarğı vərk deyiyndi. Qumrunun təslim olmuş vüçudu, munis vaxış, „şəhla gezl-ri“ qarşısında çanlandı. Ehtiyat və qorxunu buraxmaq, janına girintək istədi. Bir də lənat şejtana dedi, nafəs aldı, nədənsə sıñəsində յıçylan şejlər ejsyrəmək tələbi doqurdu. Əlini aqzına qojuv oqurluğun uydunu.

Axund əlinə qarşı e'tiraz girmədi, Inandı ki, hədis Qumrunu o ki, var pişirmişdir,—o axundun olmaq istəjir. Janıbz siqə oxumaq lazımdı ki, həlal olsun...

Axund təqsədində nəjil olandan sonra Jataqına qayıtdı. Əzində çəsarət və qələbədən doğan vər Jiksəlik hiss etdi. „Mənə də Sarıxılı molla deyər-lər. Qoj Vəvərəjin çəpə cıxışın. Qədir qəbirdən xorflasılp. Amma haqq eż jerini alaçaq. Çəhənnəm əzavənp a cırıpları Qumru, çənnət əvəzində manım quçaqımda jataçaq. Bundan sonra hec Jatmasa nə olar? Neçə deyərlər: „gylyny dər, tikanlı ver“.

Bu təşbih axunda hec xoş gəlmədi. Doqrudan da Qumrunun mərmər və ətir qoxulu vədəniyi tıkana oxşatmaq insafdan kənar bir şejdi. Qumrunun vüçudu, aq və jumşax vədəni axundun gəzü epündə təkrar çanlandı. Bu dəfə Qumrunun nə vaşında çadra, nə vədənində libas var idi. O Misir mə'marlıqlı təxsus cırpxax hejkəllər kimi, qol-qanad asıv durmuş, axundun visalına həsrət cəkirdi. Axunda jenidən həvəs gəldi.

„İşdi, qəzadı, —dedi, —vəlkə hec qızı tənə qismat olmadı? Fırşət var ikən, „ləvi-çanandan kesər suju icməjəsən?..“

Ajaqa qalxdı. Bu dəfə cığını hec bir şej salmadı. Jejin getdi. Cynklonun işxılanan gezları qara łyçəy Jətəvə ətyrdı. O indi naşı və qorxax alma oğrusu kimi Jox, mahir bir quldur kimi hərəkət etdi.

Axund obiri otaqa girəndən sonra barmaxıňıñ içündə jeridi. İpək Jorqan-deşəjə girdi. Qadın salıqınlıqda.

Sanki hər şej axunda raxıňıx edirdi. Kylək hə-jətə syurygə çakarək nəjil Isa aqadan Jera salıv dançılaidı. Xoruzlar aqyz-aqyzə verib savabını çapırırdı. Axund arvadınp ojanmasından qorxurdu. Lakin o janıbyırdı, əzynup ojanmaqından qorxmalı idi: Axund ehtiyas Juxusundan ojandy və c x qərlə və vər vəzijətə şahid oldu.

Axundun quçaqındakı qadın eż arvadı şirindi.

Аді hallarda Axund ajlaria ona жаҳен durmaz, ілгәнәрди. Ширин Axundun ви деңәкі hәrәkәtlәrindeñ тәәсүвәндисә дә тә'насьпъ аңлаja bilmәdi.

Axund suju syzylmyş bir halda jataңыла qаjыт-
dь. Шеңtana lә'nәt oxudu, о hәjатында hec nele al-
danmatышdь. Bir şeja sevindi ki, hec olmazsa al-
dандықпъ kимse bilmәdi.

ZIJARӘТ

..Qаjыттар“ romanыndan

1.

Sәfәr, Alъ kишинин evinde qаlыrdь. Sәhәr hamъ-
dan tez qalхъв jujunar, idman edәr, qaloшу аjaңыла
алъ hәjatda gазinәr, hava alardь. Onun tәbiәtә ху-
susи bir eşqi varda. Gynaşın сыхтасыпъ, batmasыпъ
sejr etmәji sevәrdi. Sәhәr alaqaranlıxda su daşыпъ
ystynə сыхар, ojanan kändin qаrьшых sәslәrinin din-
lardi.

Bugun alaqaranlıxda yc nәfәr qara cadraň, qol-
tuqu voxсаль qадыпън kәnddәn сыхъв qаrqы kimi
janıлагыпъ basa-nasa getdijini gerdы, „değəsәn ви
sojuxda nә vaçiv iş ycyn gedirләr“ dejә fikirlәşdi.

Alъ kиşi dә bir şej demәdi. Arvadъ caj gәtirәndә
jaşmaqыпъ qaldыгъв Safardan sorusdu:

— Sәfәr qardaş, dejirlәr Şәmkirdә imam' zyhur
elәjіs.

— Neçә ja'ni imam?

— Odur, arvadlar zijarәtә gedirләr. Mәхluq te-
kylyн сөllәra...

Sәfәr әvvel tә'na vermek istәmәdi. Sonra, fikr-
laşdı ki, dysmәn hәr şejden fajdalananmaqa саľшыт;
eјrәnmәk lazымдьр.

Alъ kиşi ilә arx ystynә gedәndә artel yzylәrindeñ
Әквәт Mahmudoqlunun işe сыхтадықпъ gerdyләr.
Qomsomolculardan birisi onlaryп zijarәtә gedijini
хәзег verdi. Sәfәr kanda qаjыдьв joxlamaq istәdi.

Jolun jaғында salavat səsi eşildi. Dərhal anladı ki, zəvvər var. İş, dejəsən, cox vəjumyşdyr. Biz jaṭışşaq.

İnsanla və nəzir şejləri ilə dolu iki araba gəlirdi. Qavaqında Buxara rəpəxli bir kişi şejin ystynə qaiхъв „ja Məhəmməd“ dedikcə obirisilər səs verir, salavat cəkirdilər. Səfər atıль agravapın qavaqına syrye diqqətlə vaxdь. Bir necəsi Gyular kəndindən idi. Cavuşlux ejləjənl təpəmdə.

— Hara vələ?

— Zijarətə!

Uzyny Mahmudoqluna tutub dedi:

— Sən qanaçaxlı kişisən aхы?

Mahmudoqlu Səfərin xatırınpı istərdi. Qızagъv qaldı:

— Joldaş Səfər, gədən bir mən dejiləm ha...

— O tur lap qolxoza jazylanlar gedir. Əkbərimi dejim, Səkinənim dejim... coxu...

— Səfər onu qıtarmaq istədi:

— Bunlar boş sezdyr. Qajlı iş-guçynə, kassıvsıçına qajlı!

Mahmudoqlu dinmədi. Obirisilər qıtyıdaşlı-

— Çaplıt, bu pojda jalan olmaz. Topallar saqalıv galır.

— Jalan olsa bytun mahal Bitdiliye təkylməz. Nə qədər korun gezy asılv.

— Əmoqlu Əkbər də gezy ucun gedib.

— Mahmudoqlu, getmirsən dyş aşaqı, bizi joldan ejləməl

Səfər onılarla inandırmaqa calışdı:

— Sez eşidin, kəndli qardaşları Bu bir fırıldax-

dyr. Mollalar, myçavırlar siz sojmaq ucun kələk qurmuşlar. Dyşmən siz işdən eləmək istəjir. Qajlıdan, birçə gyn gezlajın. Əkbər cəp gezyny saqalıb,

gəlsə, mən də sizə qoşulub zijarətə gedərəm. Jox, ejər kor peşiman qajtsa, onda oturarsıňız jerinizdə, nəzir pulları da çiśinlizdə qalar. Di qajlıdan, şərt kəsləram...

Bə'ziləri qajıtmak istədi. Kimisi Səfərin xatırınpı qajıtmak, sonra xəlvəti joldan getmək istədi. Mahmudoqlu arabadan dyşdy.

Qaradaqılda gəlmış Jeznəsi də ona vahъv qajıtdı. Səfər jol uzunu onlara nəsihət ejlədi.

— Axşam,—dedi,—bu varədə mə'rūzə verəçəjəm, gələrsiniz.

2.

„Mə'rūzə verəçəjəm, gələrsiniz...“ və'dinə kəndlilər əhəmiyyət verirdimi, vermirdimi, hala vəlli dejildi. Lakin Səfər ezy də verdiji və'dindən o qədər razı dejildi. Hələ nə iş germək lazımlı olduğunu myəjən etmədiyi ucun bunu demişdi. Jol uzunu fikirləşirdi. Anlaşırdı ki, mə'rūzə kifajət dejildir.

Yrəjindən gələn səsləri diniladı. Yrəjinin dərinlijində, gümüş işyxla aqaran geniş bir jerində dynjanlı sarsıdan bir hərəkət dujudu. Bu hərəkət məhkəm, təmkinli insanlarla jyryşy idi. Onlar shəngələ Jeriştirilər. Addımların səsi gəldi. Bu səs qulaxlarda zərvə kimi səslənir, mis kimi çıngıldırdı. Səfərin yrəjlı sıyrılpı, həmin səslərə nə işə dejirdi. Səfər bu səsi,—genlyna jatan, ruhunu oxşajan, gezlərinini gyldyrən bu İlhamcıñ diniəmək ucun Javaş Jeridi, vəşń, aşaqı-tikdi: oradan o, qızı dalgalıb hərəkatınp icindən qopan səslər bir-birinə qarıştışdı. Həjəcan vardı; e'timad haçıtgı, umud qanad calışdı. Səslər onun qulaçına dolur, bir qalxan olub yrəjinə dajanıq, onu İralıja mywariżə doqru İtalajır, „talas, iti ol, məhkəm ol, jolda qalarsan“, dejirdi.

Səfər gəzyny asıv əzyny kənddə gerdi.

— Imam zyhyr ejlajı.

Bu xəbərlə kəndlərə qara bir şynha jaýitmişdi. İlk dəfə şikətlər, qarşilar, mollalar, azancılar, cərclər, onlarıq ardınca da bə'zi avam kəndlilər imamın zijarətinə cıxdılar.

Qaýdanılgan deməjincə gərə, Bitdilli də zyhur elajıñ İmam, İndijatən gəlis-getmiş imamların, hətta pejəqəməvərlərin belə əlini taxtaja naqlayıb. Bir sezy iki dejil. Gəzynyn ucu ilə işarə edib; „Daqılı!“ de-sə, jeddi jeri, jeddi gejy bir-birinin ystynə tekər, bir bəşər salamat qalmaz. İmam bu qydrətinin gəstəmir, gəstərmək də istəmir. Cunki hələ jer uzunda allah adı cəkan var.

Dynja xalıq dejil. Hələ pınacı Məşədliməmməd kimi geçədə 7 rykat qəza namazı qılan, Astaxala kimi sutqada 33 təsveh Jezidə la'nat oxulan, Buxaxlı kimi tək səvr galəndə „alhamdy“ dejanılar var... Mirzakərim kimi Niqolaj Jyzlyklərini sandıxda saxlaşıb azizləşən, vaxtlaqça ah cəkan var... Jer uzunda hələ cərci Aqaəlləskərin eşşəji va ezy kimi məxluq var... Bu eşşək təsadyıñ Jolda bir qomsomo-la rast gəlir, bu saat ilicək uzunu dişlədiñindən vaxtlaq cevirir. Aqaəlləskər dərhal vuna vaxşa tənə verir: „Bir vaxt... Allahın bu me'mun vəndəsi də egypti gynaha vəltirməq istəmir...“

Aqaəlləskər nəsilənəslində gərmədiyi bu fazilliliyi eşşəjində gerənda onun qavaçına keçin „xakipa-jıya“ ləxylə, uzydən, gəzindən ərdu, onun dərgah qarşılarında sallanan vaxtla and icdi ki, ezy də qomsomolların uzunuñ nahtasını, onlara hec bir şej satmasın. Eşşəji ilə ezy arasında qojuduqı bu əhdilə-rejtimər təsdiqlətmək ucun uzunuñ gejlərə cevirdi, əlliərinin qaldıqıva siddəq dil ilə allahından istədi:

— Pərvərdigara! Qıjamat gynyndə məni bu gynahısz, me'mun və xoşbaxt məxluqdan ağırmalı! Bu dynjada bu mənə qullux ejlajıv, o dynjada da mən həqiri nuna xədim ver! Bu dynjada mən vuna jyk catmışam, o dynjada qojuñ mən palanıjıv min-sin. Tainki vunun zikri-xejriniñ sajəsində vəndə də bir şəmimə fezijəs olum...“

Bəs... dynjada vələ-vələ məxluq var.

Jer uzyny dolduran millionlarca dinsiz, imansız, kafir, laməzhənlər, vəjnəmazlar, dynjaja qurşanınlar da həmin vələ zatlıların sajəsində jaşayıb, nələs alyr, gyn İşəqyndən fezijən olurlar. Joxsa, əmrinə fədə olduqum Bitdilliñən myvarək əlini qaldıqıva, coxdan vər işarə ilə alımı kynləjkun ejləmişdi...

İmam ilk gyndən ezy qydrətinin inanmajanlıra gəstmişdi: zijarətə şapqalı galanların başı „aqrib“; „catlajan“ da oldu.

Siddəq dil ilə galən kor, şill, kar, uşaq qalmajan, kılışılılıq olmajan... hamışın həkimlər, apteksiz, dərman-sız vər-vər nevə ilə davasınbə alyb geri qayıtdı. Zijarətcilərin ilk dəstəsi belə „myvəlləqiljatla“ qaydan-dan sonra kəndlərə haj dyşdy.

Araba qoşan, at Jəhərləjən, taşın viletinə nevəjə duran kim... Cərçəfənən əjaçınla cəkilo illərdən qorunmaq ucun əlinə aqaç alan kim... Bunlar sonradan anladılar ki, aqaç getirmək nəhaq jerə imiş... Zijarətə gedənlərə illər hyrmyr, çanavar jaxıb gel-mir...

Gynlər kəndi Jol ystə idi. Zəvvər gəllə etdikcə kanddəkilirin ruhu olnaçırdı. Əmoqlu Əkbər hamışdan tez işə dyşdy. Səfərdən, qolxoz hej'ətindən et-tijat edirdiisə də, yrəjlə dəjyuyr, aqapın qəzəbindən məxhub illərmişdi...

М. Д. / 2018-19 месец
Англ. / English language
Учебник
Инв. №. _____

Səhər jerindən qalxdı. Saçda qızdırıcı şərəfi
qatışma vətərgəv Jəfir, fikirləşirdi:

—Bu nə olan işdi gərəsan, İlahi? İmam da zyhur
elərmis?

Bu şəhər onun yarğında xəfif bir kylək kimi
əsəndə vədəni titrədi. „Əstəqfır“ dedi:

—Sənin qydrətinə şəkkakə lə'nət—dejə qəlebində-
ki şybələri syprugub almaq istədi. Zijarəti ezymə
vaçib hesab edir, cərçəpən dejdi, arvadınp ojaatmaq
istədi. Səhər artel yzvləri arx təmizləməjə gedəsi
idilər. Briqadir coxdan onun qarşıyını dejuv oja-
tışdı. Əkvər jerində donmuşdu: zijarətə, imamdan
şəfa istəməjə, mə'jusluqunu Jox etməjəmi getsin,
joxsa İpatqanlı gətyrya arxlarınp çaplınamış dyssyn?

Səfərin dynən axşamkə səhbatini xatırlajanda,
zijarətə, imama, mə'çuzə vəslədiji umud və xəjallar
kyləkdə Jejilən qovut kimi ucub gedirdi. Yərəjində
mə'nalı bir boşlux hiss edir, hərəkətləri susdağırdı...

Qarşı çərçividə. Buxaxlı icari girdi; məhrəm aji-
lədə imiş kimi Əkvərin İap dizinə qədər jahynlaşdı,
əjliib qulaqına rıçılıb illə dedi:

—Xəvərin Joxdu ki? Qaradaqlı Şykyr imama gyl-
la atdıqən Jerdə callajıb əlyub...

—Nə dejirsən əş?

—Sən ələsən! Indiçə bu saat kənd bir-birinə də-
jis. Zijarətə getməjən bir kişi qalmadı. Alıb kişi
ezy də getdi.

—Bəs arxlardır kimi...

—Eh rəhmətlijin oqlu!.. Nə arx vazlıxdı?..
Qıjamət qopur... Həzrət, qolxoz adı cəkəni tikə-tikə
doqrajıb. Mən getdim... Jəqşdər uşaxlardır apar...

Əkvərin çaplındakı qorxu daha da şiddətləndi.
Əzynu itirdi. Bu geçikməsinə aqadan qəzəb cək-

çəjini xəjələnə gətirdikcə dili, dodaqъ qırıjur, təv-
bə də dejə bilmirdi.

—Maja! Maja! qalx! imama gedirik!

Neca gyndyr zıjarət ystiyndə kişi ilə dava ejləjen
Maja sevinçək ajaqə qalxdı. Əri getməsə də o ezy
hazırlaşmışdı. Aqasına nəzir ucun nəzik¹ də
hazırlaşmışdı.

—Dejəsan imana gəlmisən?.. hə?.. aqamъ Juxu-
da da gərmyəm... Pul da getyr!

—Pulu nejnirsən?

—Neçə nejnirsən? Aqamъn tyrbətinə syrtəçəjəm,
vərəkətə galsın.

Kişinin vəjnini vətəd. Maşının tədbirindən razı
qaldı. Beş gyn əvvəl kənd təsərryfat vəngindən
borç alıbqən inək pulundan—jyz ijirmi manat dəstmala
baqlayıb çıxınə qojudu.

Əkvər, savavъ cox olsun, dejə, pişada Jollandı.
Cəpərlər arasına catanda doqqazda səs eşitdi. Di-
vara qalxın vojlandı. Kəndlilərin danışdəqənən gər-
dy. Onlarınp nə ucun İmama getməklərinə təəccüb
etdi. Cəpərlərdən diziylə səxanda qomsomol Myş-
lumun kynçdə durduqunu və əlində qələm, jola və-
xın nə isə jazzıqənən gərdi.

Əkvər onu gerəndə qorxdu, adamılarda bu qədət
sərt yrək olmaqla təəccüb ejlədi. „Nə olur-olsun,
daha mənimki keciv“ dejə addımlaşınən jejinlədi.
Vaqzal Joluna səxanda qonşu kənd zəvvvarılarından
birinin agravasına mindillər.

4.

Ağava, qoça, aqyr, lakin işlək kişilər kimi paş aşaqı,
damır jolunu aşın torpxaxıb Joldan səxanda, Bitdiliyə
jahynlaşanda Əkvər ajrıb aləm gərdi, fikirləşdi: „Jox

¹ Jaqlı şərək.

ви, қындырышь салланан, қаръ-рәңгәрәси дүйн-дүйн олар көрамаңыз пірләре, ісі ожүк қоз ақаңдағын сөнмүш оқашлағына вәзәмір... Бұ қедәр адайтын гәлмәсіндеге жәнін кі, ал һикмат var. Өзү дә ғары, қоңа жох, ғер неңе дә охумиүш, авытты, әмәлли-вашиң аданилар гәліс..."

Араналардан, атлардан, мәстіл тәкәр fajtonлардан текіланыларда вахыдь. Імамын көрамаңи наққында шұх-хәсінә Jenә denә-denә „әстәғфүр“ etdi. Иләрдән вәри урак verdіji, әвәзіндеге hec bir şej ala bilmediji pirlәr, нәзірләр, nijazlar наққында gyny-gyndan не-jujәп, вәркіләп шұхәсіни bir saxsъ qas kimi jera vurub сындарды.

Maja, dyzlәri dolduran, қарыңқа кимі qajnaşan қамааіш gerys salavat cevirdi. Үзүп imama tutus gezләрini sъxdu. Adәtә, șariәtә gerә „qurә n oldu-qunun“ kynbazını gerәндеге aqlamalы idи. Lakin, kynbaз balaçә, rәngsiz, jaraşxsz tikildiIi ucyn tojuq hininә oxşajыrdы. Majada bir tә'sir ojatmadы ki, gezyndен jaş galsın. Bir tәrəfdәn sojux, hәr-әм bir jar Pax kimi yzә dәjәn jaqышы kylak onun symyk-lәrinі qurutmuşdu. O arabaңын icinde adama joх, mota-la oxşajыrdы. Arabadan dyşanda Әквәр jer-jurt-da şapqa qығызы hәlta kenhә şapqалар, lifәsiz şalvar-lar, тоқалар gerdy. Bir xurçun nәzir Әквәrin cijнindеге, bir qolux baqlama da Majanын quçaqында gedir-dilar (Maja boz cadra ertmyşdy). Імамын „darvaza-sында“ қамаата қарыңдайлар. Әквәр qава�да gedis cijni illә jol асърдь. Adamlar, arasynda- sарь, uzun saq-qal lәmsәләри gerәндеге tәeççүв etdi. Calşdь ki, on-lарын jaş paltaғына syrtynmesin. Birdәn uça woj lәm-sә ezyny onun ystyna jыхды. Narыn vә şehli saqqalын tuq sypyrgәsi kimi Әквәrin узүнә cәkdi; kishi-ni zijarat caqында „mur-mundar“ ejladi. Әmoqlu dir-sәjинi qaldырды ki, onun sinәsinә сыгрсын, lәmsә gej, bulanlyx, lakin jazхs пәзәри illә она вахыдь.

Bir әммамәli sejid өннеләрде вахырды. Әmoqlunun ikrahынъ фујду, qolundan tutdu. Lәmsәnin jaпында баша saldy:

—Jox, пәcişlijindәn sарь likir ejlәma. O da zi-jarәtә galis. Hazrot ezy wujurur: kafir dә manim ғарыма гәлди, ғақышланып, pak olur. Arxaýn ol, pakdyr. Necә ada ныльы?

—Ikiçә пәfөrik. Ev adamъ illә gәlmişam.

—Zijaratiniz qәbul olsun! Aqa matlәbinizi versint! Iltiması duam var. Gedәk siza bir jer dejim. Імамын lap qoltuqunun jaпында jer bilirәm. Adam da Joxdur. Aqапын да көрамаңи о тәrәfәdir.

Birdәn salavat cәkdilar. Sina vuranларын, соjух-da kyrәjini асъв zәңcир illә-qaraldanларын qыşqыльды uçaldы. Әммамәli sejid-in-son szләri eşidilmәdi. Әmoqlu bu kyj-kelәkdon lap өzyny itirmiş, Majanын әлindәn tutus Әммамәli sejidin daňпça qедиди. Әммамәli sejid kynbaзin alcax, dar, mehrabавы-ғарысындан syryşyv Әmoqlunu icәri cәkdi, dымsykiәdi:

—Әrzәni ver!

Әmoqlu utandy:

—Әrzәm joxdur.

—Рәhә... bu olmadы... gәlin!

Әммамәli sejid onларъ тәkrar kynbaзin ystyna сыхаритды. Әквәri o ki, var danladы:

—Rahmatlik oqlu, bu jaşa gәlmisәn, bilmirsәn zijaratin qajdasы пәдір? „Mysәlmanam“ demәje сә-nin haqqын joxdur!

Çiwbindən bir qələmdən səxartdı. Uzun bir kaçırıb
zənində alıb dizinə qojudu.

—Bujur,—dedi,—mətləvini jazım!

Əkvər gezyny gestərdi; bir də qarňıp quçaxla-
jıbı:

—Bu zəhrimətən da,—dedi,—sançışın var. Jədi-
jimi əritmir.

Sejid, Əkvərin atasıpp, adıpp soruşdu, Dilinin
uçunu burnuna qədər uzadıb qələmi çətirdidib:

„Bu ərizəni jazıram qurban olduqum pirin ys-
tyınə, verir aqaja Əkvər Kərvələjynamazoqlu
ol barədən etəri ki aqası Əvylfəzilabbas aqas-
ından yrajinin mətləvini istajır. Dəxil ja Əvyl-
fəzilabbas aduva fəda olum səndən imdad is-
təjirəm. Bisavad olmaqına gəra əvəzinə qol
azdəm Sejdimirzəqazım Mirəliquluoqlu Şəbs-
təri“

Sejid tələsik ərizəni qatlaşdır Əkvərə verdi:

—Zijarətə başlajanda aqanıpp tuyaqək qəerinə
atarsan,—dedi.

Əkvər qayıtməq istəjəndə Sejid tutdu:

—Nəzirini ver!

Əkvər qoltuqundan bir cəngə pul səxartdı, bir cer-
von sejidə verdi. Sejid almadı; „azdız“ dedi. Bir cer-
von daha verdi. Sejid pulu çivinə qojuv qavaqa
dyşdi:

—Di gəlin daňımcı!

Onlarla təkrar kuyvəzin icinə apardı. Əmoqlu-
nun saq tərafında Maja, sol tərafında Əmmətəli
sejid durmuşdu. O, aյvalasın kərpiçindən tikilmiş,

samanlıq ralıçx İlə suyanıtış, hələ suvaçın jaxşırı
qurumıtış, pul qassasın kimi jastı bir qəbrin qava-
qında idi. Qərbdən bir-birini vaxtə girənləri,—vaxt
araxsınlı, belli qurşaxlıq bir alcax voj kişi nizama
dizyrdı:

—Bir-bir! bir-bir! ej me'muñ-xydə! tələsmə!—
—dejirdi.

Adamlar bir-birinin daňıncı, çərgə İlə, samanlıq
suvaçın ərə-ərə qəerin vaxşına dolanırdı. Qəbrin
ortasında xejrat qazanın kimi bir cuxur varda, oraşa
hər tərəfdən mal-dəvlət jaqırdı.

Əmoqlu gırəndə ortada bir aq kalaqajı dərmüş-
di. Ərizəni də onun ystynə atdı. Bir tirmə şal da kala-
qajınp ystynə dyşdi. Kalaqajıq gez qıvrımt saat-
da—ilan kimi qıvıltı dyşən gümüş kəmətin, ipək
parçalarınp, gəzəl xalçalarınp, çorabılarınp, tıkməli kej-
nəklərin, vəzənli cuxalarınp, zərli çajnamazlarınp, tır-
bat daraxlatınp, jysry təsbehərin, kəhnə şamdan-
larınp altında itib getdi. Sanki „qazan“ qajnaşın
oldı: qabardı, şejlər daşın tekylmajə başladı. Arax-
sınlı kişi:

„Ja-Əlijjə-əlmyrtaza“—dejib, qarmaqçın „qazanınp“
icinə saldı, qazanın qarşıladı, qarmaqçın səxardan-
da qarmaxdan bir jyçən mal sallanırdı, sanki sər-
glı ucın getirmişlər. Sərgi asylmatış qapandı. Hə-
vəs gətirən, tamah ojadan zərli-zivərlı, bərlı-bəzəkli,
cəkidən jyngıl, qıjmətdən aqçı şejlər bir an icində
araxsınlı kişinin—Əlli nekəri Qənbərin qarmaqçın-
da qeja oldu. Jenə qazana mal-dəvlət jaqmaqa
başladı. Əmoqlu Əkvər Maşanın vəjryny cimdiklədi
və gezünp ucu ilə işara elədi. Xurçunu cığnından
aşdırdı. Maja ərinin hər işaretini secirdi. Bu cim-
dikdən anladı ki, Əmoqlu dejir:

—Нә durmusan? Bu zəhrimarlar belimizi jaçır elədi ki.. salavat çevir, nəzir qavъpa tolla.

Maja tələtib qoltuqından cъxardъçъ voxşapъ qəbirin ystynə silkaladı. Əmoqlu onun daňoça ugrijin məlləbinin jađına salıv, xırçunu vəş uşaqa elədi: jumru, sarı, uzy xâşxaşlı pəziklər dъfыrlaşsa cuxura tekyldy. Əmmaməli sejid birini gejde tutua dişinə çəkdi. Nəzijin biri dъfыrlaşın jərə dyşəndə araxsъnъ kişi geri baxdı. Əmmaməli sejidin şişən orduna baxdı, gezyny aqartdı:

—Tıu sənin həjasız yzynə! Məl'un!

Əmoqlu bir gəj vəşə dyşmədi. Araxsъnъ kişinin vəş Jemə nəzirlərə qarışdı. Bir də gerdylər, qəvrin ystynəndə iri bujnuzlu, jekə qujrux, kek vər qoc durur. Qoc emryndə germədilji bi mənzərədə ezy ny itirmişdi. O əvvəl belə xəjal ejləjirdi ki, çamaat icində onu dejyşdirməjə araqıtlar. Dejyş mak onun hec xoşuna gəlmərdi; cynki dejyşdən sonra bir neçə gyn başaqrış cəkirdi. Lakin əlaç, kəsillə dejyşyrdy, dejyşməjəndə Jem vermirdilər. Jejəsi Hysejnqulu onu qaldırvən qəbir ystynə qojanda o elə bildi ki, bura ahxırdı, qavaçına Jonça tekeçəjilər; ançax cuxura baxanda Jeməli şej germədi. Adamılačın haj-kyjy, vəzijətim qərişəliji onu təəçüvə saldı. Hejvan vər aqız vərkdən mələdi.

Araxsъnъ kişi Hysejnquluja cъçyrdı:

—Aj jekəpət qanmazl hejvanъ tuvagək jərə gəttirməzlər!

Hysejnqulu hazırlıqavab idi:

—Qanmaz, məl'un çəpavъndı! Allahın hejvanъ geçə-gyndyz jatmajıv, ezy qaca-q aca zijarata gəlib..

—Bəs belə?

Hysejnquluja danışmağa təçəl vermədi; vər də təəccyibə soruşdu:

—Bəs belə?

—Aqaja and olsun ezy gəlib!

Araxsъnъ kişi daşın ystyna qalxın qəşqyrdb və gejə vər ovuç „Xorasan torgraç“ tulladı:

—Şəkkakə la'nati Allahın hejvanъ da zijarətə gəllə, myəsəlmanları

Əmmaməli sejid də səs verdi:

—İsrəti İsrəti

Qoc daha janxılık iki aqız mələdi, aqzılp Jera syrtıdy, saman ceplərini qurdalaşın, ot axtaranda salavat uçaldı, araxsъnъ kişi dizlərinə cıgrıv cıqırdı:

—Bir vahxın! xydavəndlə şəkkakə la'nəti! Atam, anam sənə qurban, aqal

Bir də gerdylər qocun ystynə jaşlı ertyk cəkildi.
—Jetişdil Kişi, matləbin jetişdil

—Jol verin! Tykynə qurban olduquma yol verin!

—Xoşa bu hejvanın halınlı!

—Jijəsi xoşbaxtdır!

Bu sezlər sejlinirkən Hysejnqulu qoci qəbirin ystynəndən dyşyrdy. Salavatın səsi az qaldı kynəzli parıltısları. Adamlar gyllə kimi qarşidan içəri doldu. Molla, sejid, dərvish, dilənci biri-birini basdı. Ara qarışdı. Qocun tykyny dildməjə başladılar. Kimi tyky caş gezyna, kimi pəltək dilinə, kimi kar qulaqına syrtır, kimi çıvına qojuv xəstəsinə araqıyt, kimi də (Maja kimi) qaplıpa, gəsəjlinə syrtıv aqadan usax istəjirdi.

Qocun ətrafında haj-kyj qopanda Əmoqlu salavat cıktı, bu kəramətin neçə əmələ qəldijini təşəvvürtə gətirmək istəjirdi. Adamlar onu qarşıla təraf vaxırdı, birdən aqılına gəldi ki, o gezulü və sançşəyli jaxşır etmək ucun qəzərə syrtməlidir. Qaçırdı. Başlılı əjib uzyıu qəvibrə daja ь Gezynə cəp dyşdy-junu qumyan etdi. Ovuşdurdu. Bərk sanç hiss edib, jerə cəkdi; cox vaxırgış idi. Ajax altında şill-küt olmaqdən qorxub ezyny qarşıdan cələ atdı.

Maja da cıxdı, onlara nələdcilik ejləjən Əmmaməli sejid jox oldu. Əmoqlu gezyny ha vəraltdı, qərsyn şafa tarrıe ja jox, bir şej hiss etmedi. Əlini çiəinə atanda sançşəy jadından cıxdı. Pul qoltux ciəindən jox olmuşdu. Xurçun da jox idi. Əmoqlu çiələrini əlləşdirdi. Bylyn çiələrini cəviriə astarlına vaxdı. Sojulduqunu bilis dodaqın pırtlədi:

—Apağdalar!

—Nəji?

—Var-jox getdi, arvad! Əmmaməli sejid hara qacdı?

Maja bunu eşidən kimi anladı ki, Əmmaməli sejid onun gəydəstini nə ucun əlləşdirirmiş...

—Vaj donuz oqlu... Çəddin belinə qumvara salıb!

5.

Əkbər Majanlı jasdı bir daşın Japında qojuv ezyny icarilərə verdi, Əlli məməli sejdə rast gəldi. Jerləri bir-birinə vurdu. Hər jetəna onun zahiri əlamətlərini dejib, soruşdu. Birli dedi:

—Bir nələ adam qərdym, vallahi səhnin qarşıyından cıxanda cox illi gedirdi. Elə vildim şejli-zadı illə...

Əmoqlu cox pərişan idi. Bir tərəfdən də sançşə onu qazxıhdırdı. Bu halda kəhnə vostan qonşusu Keneə Qaraja rast gəldi.

Qara kişiə əl verinəmiş soruşdu:

—Bela bir adəm təpətmərsən?

—Nədən sətər soruşdun?

—Zığarətə gələndə janıma dyşdy ki, vələdciləm. Başım qarışdı. Var-joxumu cırpıv-əragıv...

Keneə Qara əlini-əlinə caldı, qahqah cəkib gyldı.

—Vaj sənin! Aj jazx! sən o namərd oqlunun fe-lina hardan dyşdyn? Ədə o çulik Validı. Gynda bir cildə dyşyb aləmi sojur. Bizim kənddən də Qorcu oqlunun bir toqlusunu gəzgerəsi jedi. Vaj sənin? Sən də inandıb?

Keneə Qara Əmoqlunun qulaqına rısyıldady:

—Aħħi buralarda nə gəzirsən? kasıvıçına getsən!

—Nə bilim, vaşına dənum?! Mən dejirəm vura imamdıb...

Gəz-gəz ejləjib, son səzyny Javaşa, lakin yrəkdən de:

—İmamdıb.. aj onun İmam kəlləsinə sahıf te-kum. Fıtyılxadıb, fıtystalıdax?

Rahim Əkbərin cıxasıń şəkib soruşdu:

—Eşitdim şejin gedib?

—Şejin nədl, var joxum!

—Varlıq dəzyn neçədir?

—Bu gezym tamam tutulub... gələndən sançşət bir az da nərkiljib, içimdə arana syryrlər. Lap əldiyimdy. Məni sura gəndərən Buxaxlı arvad oldu.

Onu gerym ərindən də pis gynə qalsıb. Qoj vər kandə qajydy. O kaftarı xurd-xaş etməsəm tən-dən Jaman adam joxdur.

6.

Əkvər İtirdiji pula jənib jaxılyrdb. Gəldijinə re-şiman olmuşdu. Şəhərlərdə dənə-dənə adamı sojan, çiç kəsən, kəndliləri qəlp pul ilə aldadan lotular ja-dınya dyşdy. Lotular Şejtanbazar aqzında jıçylar, nəvəlad kəndcili rı cox hərmətlə, şirin dillə qarşylar, və'də verərdilər... Budur, bu kərpiç daxmalıñ etra-fında qajnaşan adamların Şejtanbazardakılardan nə fərgi var?

Əkvər qajydbəv „imam“ kynvəzlinə bir də vaxdь. Içində ojanan nifrəti saxlaja bilmədi; „tyful“ dejə yz dəndəris getmək istədi. Yrajinə qorxu cekdy. Bunun vəlkə də, bir „imtəhan, tanrı̄ joxlaması ol-duqunu“ dyşyməjə başladı. Əzynə toxtax verdi. Qaş qavaqçın jıqdь. Xəjańlı şybələrdən təmizlə-mak ucun kəndli dili ilə bir „astaxıb“ dəmək istə-jirdi; saq tərəldən səs eşitdi, adamların o tərəfə jə-nəldiyini gəryb o da getdi. Jaxınlığında uzun və qo-ça bir kişi gerdi.

Uzun kişi qaljan cəkə-cəkə naqı danışyrdı:

—Bərli gəlin,—dejirdi,—elə imamların tən cox di-şimə vurub joxlamışam. Uşax olmaýın, qulaq aşıb naşıma galan bir naqı danışım; eşidin, ibarət alıntı
Qoça kişi uzyny joldaşına tutdu, səhbəti şirin Jerdən naşladı:

—A Məşədiməmmədəli, bu çamaat ki, təkylys imamın zıjarətinə, sən elə bilirsən ki, sunlar saxsa-qan bejnə jejib? Xejbi! Bular aqşılı-kamallı adam-lardır. Amma... amma...

—Ammasın nədir?

—...Bunlar aqşılı-kamallı adamlardır. Jenə de-jirəm məsələnin amması var... Bu da bundan isarətdir ki, Məşədiməmmədəli, ərz olsun vüçudu-şəriflinizə ki, bir vəqtindən tən də bi çamaat gedən jolunan getmişəm. Mən avam, dələdyz oqlan-lardan biri idim. Oqurluqa qurşanmışdım. Kənd-dimizdə at, ekyz oqurlanar, ev kasıllər, dykan jaylıardı; hamzıyndan xəvərim olardı. Çavanlıx idi. Üc-derd joldaş əl-ələ verib capavuiculux edirdik. O zaman da indiki kimi oqrunun, ərinin, quldurun, qat-tılın daňından dyşən jox idi. „Mysavat“ vəqib idi, it jıjasını tanrımyrdı. Calan-calanlıq, kəsən-kəsanındı. Cıjnində tyfəng olan hər lotu-potu həkumət ol-müşdü. Oqurladıqça ekyzy, atla saldıqça Jere-de cox zaman jejisi galib cıxırdı. Gəzimtə aqar-danda qorxudan çırçıqlıq cıxıgər dejə bilmirdi ki, „məl mənimdir“. Satırdaq, sovurduq. Bir geçə oqur-lajanda, ikinçi geçə dastə qırıb kef edirdik.

Onda sezym joxdur, Məşədiməmmədəli, gyn o-ğyn oldu ki, təniin jolum dyşdy məscidə, molla tənəvərdə çənnət, çəhənnəmdən, çəhənnəm əzavəydan o qədər daňışdı ki, tykum biz-biz oldu. Ger-düm təndə oqurlux eləməjə nə laqət, nə də çyr'ət qaldı. Joldaşlarıq vaşıma jıqdıb, dedim: „Aşna, bi-lirsınız nə var?“ —Dedilər: „Xejrahməd desin gerək nə var?“ —Aqzıtya asdım:

—İndiə qədər dynjanı vurmuşuq bir-birinə, ka-zıvvınlı maňıq daqıltışıq. Kəndcinin pulunu oqut-lamışıq. Ev jıxtyşıq, adam əldyrmyşıq, nə silim nə qələt eiomışık... „mysavat“ həkumətində də kişil-lik olmajıb ki, bizi tutu, kəndcinin qıssazıllı vızdən ala. Atalar məsalidir, dejirlər: məscidin qapıları asyx-dı, itin hajaşına nə! Geryrsynyz ki, həkumət əzü də bir tərəfdən daraşın kəndcinin çalınpa, jetən kəndcinin gənyyny sojur. Balam mysavat qułluxcu-lıqın qułdurluqu nizimkini etib; gəlin biz əl

сәкәк! Axund dynən çəhənnəm əzəsəndən dənşyidb. Belə gerynır ki, ələn kimi bizim atamızda od vuraçaqlar. Daha bəsdir, galin təvəə eləjəkl

Joldaşlatım vojun oldu: „Eləjak“.—, Ançax, dedim, biziñ təvbəmiz qəbul olunmaq ucun gərək Məşhədə zijarətə gedək. İmatın əz jənənda təvə eləmə-ək bir şej cıxmaz.“—Nəmət rəzə oldu. Uc Joldaş—mən, Məmmədçəfər, Hejdərəli birlikdə zijarətə, İmatın jənənda təvbəjə gedəsi olduq. Hərəmiz bir xurçun, bir qədər də jol xərçə hazırladıq. Jollananda Joldaşlar arasında narazılıq oldu. Mubahisə edirdik ki, burada təvə edək, ja gedək imatın huzurunda eləjək? Mən gedib aqapın huzurunda təvbə eləmək tərəfdarlı idim. Məmmədçəfər şərik dejildi. O dejirdi: „Bu ada təvə eləjək, təmizlənək, bir zəvvər kimi Jola dyşək“. Qərəz, uzun sözün qıssası, Məşədiməmmədəli, təvbə elədik. Hamama gedib temizləndik. Dəstamaz alıb xurçun cılınimizdə jola dyşdyk. Məshədə jeddi mənzili qalırdı Raýz geçəsi idi. Jatməşdəq Jol jorğunluqından sonrak şirin Juxunun daðı başqadır. Şərvət icən kimi bir şejdir. Səhər duranda gerdyk ki, zəvvvarlar biziñ var-Joxumizü cırpx araqıylar. Nə xurçun nə pul, nə cərəjimiz qalımdı. Lyt-yrjin qaldıq kycələrdə...

Əmoqlu Əkvər irəli Jerijsə bir daşın ystiyndə oturdu. Çamaat get-gedə artırdı. Jetan İabbadəli kişilərin naçırıñ eñitmək ucun daşın, zijarəti, nəziri jaddan cıxagırdı. Hitta „imatın“ xidmətçilərindən də və'ziləri, təltmadıq, şirin dənşən kişinin sehvəti ilə maraxlanmışdı; Xejrəhməd dejirdi:

—Lyt-yrjan qaldıq kycələrdə. Bu hec, lyt qalmaqın fikrini cəkmirdik; cunki biz emrymyzdə cox lyt-yrjan qalımdıq; ançax sabahı çibimiz pul ilə doldu Sənatımız elə sənət idi. Amma vəla bu idi ki, biz təvbə eləmişdik. Daha oqurlux edə bilməzdik. Buna gərə də Məmmədçəfəri qaraçladıb;

dedim: „Mən axıñ bu zəhirmar dynjanıñ hər uzyuna vurmışam; biz gərək gedib, aqapın jənəndə təvbə eləjə idik“. Nə əsənpər aqradıb, Məşədiməmmədəli, saqıñçına biz təvbəni sındırasıñ olduq. Açıñdan elə bilməzdik. Qırgıbat eldə Jolda qala bilməzdik. Dosta, tənəşə da gytaplınyz Jox idi. Mən dedim: „Na ejvi var, hələlik qəl-n sənətimizə başlajaq. Xorasana çatanda me'myn olarıq“. Məmmədçəfər məndən wasılı adam idi, o ezgə bir tədbir tekdy, dedi: „Xejrəhməd, mən jolunu bilirəm, təvbəni sındırmayaçaq, şəriətdən qıraqda cıxmajaçaq, oqurlux flan da eləməjəçəjik. amma çisimiz dolaçaq pul ilə“. Mən təəccüb elədim: „O nə təhər olur? Gejdən pul-zad jaqmayaçaq ki? Joxsa sənin buralarda adamlıñ var?“ Dedi: „Jox sən eləsən, bəri gəlin“. Məmmədçəfər bizi xalvat, zəvvər mənzilgahından kənara cəkdi. Sez vaqtına cəkər, vax elə gynyn bu zamanılar, ikinci vaqtı idi, bir divarın dibində oturub dərdləşdik. Məmmədçəfər gezəl bir tədbir tekmyşdy.

Xejrəhməd kişi əlini aqzına tutub eskyrdı, wasınpər qaldırdı. Gynəş onun mis rəngli asıx alınpa dyşyb şəfəx saldı. Paraçırın „gynorta“ Jerina ilələjib, Məmmədçəfərin tədbirini sejledi:

—Məmmədçəfər nə tədbirlər tekmyşdy. Məmmədçəfər dejirdi: „O surluqun elə jolu var ki, gynah dejil. Şəriət ezy izin verir. Galin sərimiz əzymyzy əlylyjə vuraq. Belə fərz eləjək ki, imam Rza zəvvərindən bir neñər əlyə, ikimiz də „əly“nyn ystynə ərtük cəkək, uzadaq zəvvvarılar şəhərin Jolunun ystiyndə, gəlib gedəndən kemək istəjak. Zəvvvar pullu olan şejdir, viza vıxma, harəsi bir manat, iki manat versə bir gynydə flan qədər pul jöçələr. Axşam qaranlıxlaşanda əl-ajax cəkiləndə „əly“ny də gətyryv işimizə gedək“.

Mən bu tədbiri wəjəndim. Geçə axtarışın bir taxta tapdım, sabah dan uzy Məmmədçəfəri gətirib Jol

aqzında, taxta ystynə uzatdıq. Bojun şalıtyzъ асъв онун үстүнә ерткى elädiк. „Өly“ нун ваş тәrәfindә mәn oturmuşdum, ajax тәrәfindә dә Hejdәrәli. Өzүmuzы qyssәlі vә degez jaşlı gestärmaja salşығыз. Hava işxılaşdь, zəvvavarъn kl, aqzъ асъидь, nә асыдь! Oralar, Iran jeri, dedikçә əvamistan jerdir. Çamaat aldadab evindәn, eşijindәn elәjіs сellәrә salan vaşъ sarxhъ velazzalın cox! Mәn jalvardым:

—Imam zəvvavarъn mejитini jerdәn getyrмәk ucun kөmәk elәjin, allah әңг versin.

Adamlar mәnim Janxhъ səsimi eşidir, çöndъ qurşax ilә ertylmış tabutu geryr, əllерini ciblәrinә salırdылар. „Өly“ нун Janъnda dәstmal astышьq. Gy-myş pullar cik-cik çingildajirdi. Pul qalandықça mәn ovuçlajыa çisimә doldururdum. Mәmmәdçәfәr qurşaqыn altыndan tızyldanыrdы: „Pulu o jan-su Jana daqытmajып...“

Onun əlaçы olsajdь, puluna əl dәjmәjә qoymazdь. Lakin өlylyk vəzifәsi buna mane olurdu.

Belaliklә axşama qәdәr Iran pulu 40 tүmәnәçәп јьодьq. Bu az pul dejildi. Lakin Mәmmәdçәfәr qol zoruna salыb pulun hamъиъель çisimә tekdy, dedi: „Gyndyz axşamatan nəfəsimi qaraltmyşam, hәr adam kecdikçә qorxudan yrәk-gөvәjim dyşya, indi siz istәjirsiniz havajъ pul sahisи olasълы? kecmiş olal Bu axşamъqa jemәjiniz mәndәn, bujurun sabahda siz mәnim kimi өlyn. Hәr kəsin өlysy nә съхаг-са pulu onun. Hec kəsin hec kəsə minnәti olmasъп. Өmrymyzdә qazandықтыз halal pul budur, вина da haram qatmajып...“ Elә dә etdik. Sabahъ gyn Hejdәrәli jatdь, onun өlysy əlli iki tүmәn съхардь, cynki uzun vә çasametli oqlan idi. Mejitinә vaxanda həzrat Abbas jada dyşyrdy. Mәmmәdçәfәr dә ajax тәrafдәn həzrәt Abbas dejәndә zəvvarlarъn qәlei kej-rallırdı, pula qыzqanmыйылдар.

Mәn „өлән“ gyn sojux kylәkli bir gyn idi. Taxtanын ystynдә tırınlı qalmışdым. Taxta kyrәjimі

әzirdi; воjnum hәrәkәtsizlikdәn qurumuşdu; tәrpәnmәjә qorxurdum, gynorta vaqъ gerdym qarnыmda qalmaqal var, өzym dә aсыndan elyram.

Mәnim ystymə qurşax parcasы jox, Mәmmәdçәfәrin pulu ilә əlyntىş bir qara şal salmyşdylar. Şalыn altыndan hec bir şej gerynmýrdysа dә ajax tарыltıssы vә haj-kyjdәn galis gedani bildirm. Hәrәkәtsizlik, sojux, açlyx mәnim kälәjimi kësmișdi. Istәjirdim silkәniş ajaqa qalxam, ançax qorxurdum, avam çamaat „өly dirildi! me'çyz oldul“—dejә jaxamdan jarpasarlar, mәni diri-diri didişdirärلәr, mәndәn dә bir belә imamzada qalyrarlar...

Xejrahmәd kişi burada uzyny imam kynbәzinә sevirdi. Çamaat gilyşdy.

Xejrahmәd başladы:

—Hә... Açlyx dәrdi cekirdim. Geylәjirdim kl, araqasitlässin, get-gal olmasъп, bir tәhәr edis Mәmmәdçәfәrdәn cerak istәjim... Bu halda na gerdym!. Gerdym kl, vurharaj qopdu. „Cekilin! cekilin! Jol verin!“ səsi dynjaly tutdu. Mә'lumdur kl, Iranda vеjyk adamlar gөzәndә onun qavaçыnda bәlәdcilәr, nekarlar olur, ona jol асыrlar. Şәhәr hakimi galirdi. Nekarlar „xәbәrdar“ dejә-dejә mәnim mejitimin Janъna Jaxъnlasanda mәn өzymy doqrudan da өly hiss etdim. Cynki, dedim, hakim bu saat galis joxladaçaq, bizim fыgyidaq-tızzы bilis voqazътыza qurquşun tekdyraçek. Gezytyn ucu ilә vaştyнl ystynә vaxdым. Mәmmәdçәfәr jox idi, Hejdәrәli dә dәstmalъ јьөшдөргөль. Qыş-qыrmäq istәdim, qorxudan çönpçigъty da cәkә bil-mәdim. Joldaşlarъn qästmyşdylar. Mәn hakimin jolu ystynдә bir çenazә kimi uzantyşdым...

Xejrahmәd klşinin sehвәtindә çamaat tarax apar-tyşdь. Mә'rәkә dajirәsi dolurdu. Adamlar get-gedә arttyrdы Xejrahmәd bir saqa, bir sola vaxdъ. Ajaga qalxъ dedi:

—Bura darşılıxdb, sehbətimizi kənarda, bu cəmənlilikdə aparaq.

Bunu dejib „imam“ həjətindən cıxbı. Çamaat dərvazadan cələ axışdı. Şorandan qajıdan syru caja axışan kimi çamaat cəmənlijə tekyldy. Əmoqlu Əkbər Kənəvə Qarapın da hajladı:

-- Bura gəll Qıjamət buradadı... Kişiinin sehbəti-ni əlli imama vermərəm. Gəl ger nə aləm var!

Çamaatın cəmənlijə axışdıqıp gerən zijaratçı-lər imamın vügahıb gəldilər. Arabalarda nəzir gətirən kəndlilər dyz bir başa bu tərəfə syrdylər. Aravapın şinində oturub ləbbədəli kişiinin sehbətini dinlədilər. Imam Jalan oldu, çamaat hamısbı vuraşa jırışdı.

Araħçınlı kişiinin səsi eşidildi.

O, imamın sandıqına tekylen nəzirlərini jırışırkən nəzirin azaldıqıp duymuşdu. Bir coxlaraňyp; zijarət, duanı jayışsız qojuv getdiini hiss etdi. Qarşıya cıxbı. Çamaatın cəmənlijə axışdıqıp gerəndə—jeni bir mə'çyz gymanılı o da jujugyrdı. Oradakı vəlyk mə'rəkəni gerdi. Xejrahməd kişiinin naqılıp dinləjib burada bir „haramzada“lıx olduğunu anladı. Ma'rəkənin arasına soxulub haj salmaqa başladı:

— Çamaat, zijarətə gəlin, imam saçıtgı
Əmoqlu Əkbər onun sinasından dymsyklədi:

—Kirli a kişi, gerək nə danışlarılar.

Araħçınlı kişi vaxmadı, səsinə uçaldaraq daha irali jerimək, danışan kişini vurmaq istədi. Adamılar onu tojux kimi qıraqa toladı:

—Get kynbəzina jiğe dur! Joxsa kətək jejərsən.

Araħçınlı kişi bir də çənaatın icinə soxulnaqa dattındı, jenə qoymadılar. Adamılar qulaxlaçın şəklijib dinlajirdilər: Xejrahməd kişi daha da şirin danışdırdı:

—Mən hakimin jolu yстыndə bir çənaza kimi uzantışdım. Nekərlər nə edəçəklərini bilmirdilər. Müqəddəs sajılan zəvvər əlysyny joldan kənar cəkməjə çəsarət etmirdilər. Həkim jetişdi. Mən onun үzүnyü germyrdim. Səsindən dujurдум ki, hejnəlli, gəjdəli bir k-şidir. O çənazaనi gerən kimi qısqırdı:

—Mə'lunlar? İmam zəvvərən jol ysta qojuvsunuz? Bir mysəlman taprımadıty ki, sunu dəñi kafən eləsin?

Üzyny nekərlərinə tutus dedi:

—Bu saat mərhumu gətyryw tənəm xysusi jujuçuxanamda dəñi-kəfən edərsiniz. Aqası, bu işə lazımlı olan vəsajiti əsirgəmə...

Həkim səzyny bitirməmişdi ki, bir də gerdym məni gejə getyrdylər. Jyxılmamaq ucyn alimi taxtanıp qıraqınpa ilişdirdim. Sonra məni taza və vəzəkli bir tabuta qojuv apardılar. Kimlərin cijnində, haralarla və hara getdijimi bilmirdim. Onlar addımlaşdıqça tən silikalənirdim. Qorxudan bytyn vədənim qurumuşdu. Urajım dejynyr, voqazıyt qurujur, dil-dodaqıyt əsirdi. Bu maçərapın nə fəlakətlə n tiçə-lənəçəjini bilmirdi n. Jaxamъ ;urtarmaq ucyn cara axtarırdı m, tapa bilmirdim. Hakimin əmrinə əməl etməjə tələsan nekərlər bu saat məni araqıvə qəvire qojuçaqılar, ystumu də torpxalajaçaqlar. Adamılatın diri diri basdırıldıqıp tən naqyllarda eşitmışdım, inanınamışdım. Indi isə ezymy diri-dirı basdıracaq-

дәлар. Тавутдан хорратьв қасытты? Jox, jox! Tuttus дәрімі сојарлар. Bytyn әхвалаты асын сејілімі? Hakim мәні itə parcaladar. Gezлejim, qəvərə qojulan-
dan sonra, geça, goreşənlər kimi qəziri daçqıdına
астьтты?

Açılx da мәні тақатдан salыrdы. Qorxudan, dəh-
şatdən, intizar və peşimanlıxdan bytyn qyvvatimi
itirmişdim.. Bədənim өzymyn dejildi. Jalnyz oqlu-
luxça gedie-gələn nəfəsim, bir də cırırpan yrəjim
var idi. Məni araqyrıtlar. Get-geda səs aza-
lyr, gurultu kəsiliirdi. Gerynur ki, şəhərdən cıxtı-
şdıq. Jalnyz tabutu aparanlarıňn ajax səsi və hər-
dəm uſultuları eſidi'irdi. Ətrafı sakitlik gerəndə on-
lar sehbata başladılar. Hakimi sejdylər; elynyn kəl-
ləsinə, məzhabəinə, Joluna, zıjarətgahı sejdylər: „Qo-
mazlar gedək kassıvəcətyza, hakim donuz oqlun-
dan viza nə xejit galəçək? Harda bir it mundar ol-
sa qərək, biz syryjek. Bu nə vədvahtılıxday“.

Taqczyň illə tabutu jerə atdylar, syrydyrlər.
Qatı qaranlıx cekdy. Pərdənin altında olsam da ta-
butu otaqa qojuqlarıň anladım. Tavutcuların vi-
ri obirisilə xydasızlaşış getdi. Obirisı də nə isə
pəncəraja bir şej qoju. „Gedim, — dedi, — kəfəndən,
zaddan gətirim, bu zəhirmətli vaşymdan eləjim“. Qı-
fıly əlinə alıv cıxdı. Qarlıp qıfılladı. Mənim yrə-
jim daha da vərk deňyndı. Şybədən cıxtıaq ucun
sykutu dirlədim. Uzaxlarda səs eşidilirdi. Evdə kimsə
olmadıqńı yuqın etdim. Javaşça pərdəni uzymdən
getyrdim. Qaralıňs nəfəsim aсыldı. Uzum sərinlədi.
Өzymy tənha bir damda gerdym Bura jujuçuxana
idi. Өly taxtasından, sabundan, vedrədən başqa hec
nə Jox idi. Ehmallıça qalxıv pərdəjə vugyndym,
açımdan vurnuxmaqa başıadım Qarlı mehkəm idi.
Pəncərə əvəzinə əl bojda bir deşik var idi. Oradan
anaxanda buranıp bir karvansara olduqunu bildim.
Karvansaranın divar dilərində at nallajanlar, qaz-

qalajlajanlar, cilingər işi işləjənlər gerynyrdy. Tax-
cada kaçza bykyly bir şel vardı. Acanda gerdym
səngəkdir¹. Açıgeziyklə səngəji neçə parcaladıqſtym
bilmirəm, arasından pəndir tikaları dyşdy. Mən tə-
ləsə-tələsə şirin-şirin pəndir-cərək lejirdim. Jujuçu-
nun qorxusundan tikəni bytyn udurdum. Bir də ger-
dym qıbıly əllaşdırırlar. Jujurys tabutu uzandıym,
pərdəni uzyma çəkdim. Aqzımdakъ tikəni udmaqa
calışdım, eskyrajim gəldi...

Xejrəhməd kişi bir dəqiqli susdu. Çamaatda mar-
tax daha da artdı. Adamılar səxlaşır, irəli durmaqa
calışdılar. Ba'zılıri gözlerini onun dodaxlarınpa dikiv
açıqlarıň aständı. Onun tabutda neçə eskyrdiyu-
nu bilmək istəjirdilər. Hec kəs çöpçügələ cəkmir,
nəfəs almaqa belə çəsarət etmirdi. Coxlary fikirləşirdi
ki, „mən burada paçlıy eşidə-eşidə eskyrməjə qorxu-
ram, aj jazx Xejrəhməd, jujuçu icəri girən-
da sənin nəjə eskyrməjin galis? Bir de gerak nə
təhər elədin, eskyrdyn ja jox?“ Bu halda imamzada
tərafda kyj qopdu. Kim idisə qışqırdı:

—Gətirdilər. Gətirdilər.

Çamaat səs galan tərəfa cevrildi. Bir şej hiss
edilməjirdi. Jena səs gəldi:

—Gətirirlər, hərifi gətirirlər...

Kənə Qara çamaatın ortasından dabanılarıň qal-
dğıya jola vaxdı.

O, əli illə sykut işarəsi verib diqqətlə jola
vaxırdı. Adamılar da maraxlandılar. Xejrəhməd kişi
də əlini alınya qojuv vaxdı. Joldan bir dəstə adam
gəlirdi. Gələnlər arasından silahlı adamlar da var
idi. Doqrudan da dejəsan kimi isa gətirirlər.

Çamaat gələnlərə tərəf Jeləldi. Adamılar qacış-
dı. Imamzadanın içində, həjətində adam qalmadı.
Jetən niri-sirindən soruşurdu:

—Balam nə var, kimi gətirirlər?

¹ Cərək.

Мә'лүм олду кि „imāmzadaja“ гөлөп нәзір шәжерини, пуллағын йығышығын Ирана қасеп құйғыл Мәшәдіхүсейні сәрхәддә тутубтар. Қисындаң қуран әвазынан мұсават партиясының дағтәгі съхьынды.

Галандар syr'atla jerijir, nə isə deməja həzərlaşyrdylar. Əmaat sel kimi onlarıн қавақыла ахъш-
дь. Çielli Məşədihüseynin Janında əli tapançalı je-
rijan qomsomol gejimli oqlan uzyunu əmaata tutub
çibili Məşədihüseyni gestərdi:

Budur, əujurun, sizə imamılıx eləjən, avamıňar
aldادыв işindən eləjən, қisintı kəsən tylky budur!
Vatanımızın, xalqımızын qəddar dyşməni, qojuн
dərisinə girmiş çanavar budur! Ajj əmaat. ejyx olun!
Dostunuzu, dyşməninizi bir dətəlik tamlyjın! Bu əl-
caxıläryny din, məzħəv, imam fırıldaqyına inanmajın!
Buntarıny masqazıny yığımaçqı naçağı!

Əmaat hejrat getyrdy. Hər tərəfdən la'nətlər
jaqdı, imam kynvəzini daşlaşdırılar. Əkbər kəltəni ge-
tyryub çibili Məşədihüseynin vaşyla сырт q istəjən-
da Myslym qoymadı:

—Nə qayğırsan?

Keñwə Qara qışqırdı:

—Traqtor gətirib vu fırıldax juvasıny syraçəjəm.
Əkbər, gedəklı

SARA

hekayə

Məmmədhysejn əhvalatı eşitmışdı. Darvazadan
girəndə gezyndən od tekylyrdu. Xəkəndaz əlinə^{kecdi}:

—Sən i mənə çalyapan alaş tynəştyr olsun!

Hirs kişini boqurdu. Sezyny qurtara bilmədi.
Kəlmə vaşın Saranın dizinə, vaşına, kyrəjinə ilişdir-
di. Zərvənlərin taqqıltıbbı ilə yrajındən tikən sъхьы-
dь. O vurdुqça, odun Jaran kimi, bir „hyyqıltı“
səsi sъхьыdь:

—Aхъ... hъby! тənəit.. hъby!.. evimde hы.. hъy!

Qonşu arvad, Giləxənaltı xala əzyny Saranın
ystyna atdı.

—Ajj Məmmədhysejn qardaş, nə qayğırdıqındı?
Bu çandır axı! Bədvaxtı əldyrdyn ki! Bəsdir, sən
allahınpı basdır!

Bir xəkəndaz zərvəsi də Giləxənaltınp dirsəjinə^{toxundu}. Arvad ufuldadısa da, Saran əldən qo-
madı.

Artıx Məmmədhyseynin aqzı qayıtmışdı. Hirs-
ının qalanıny Çəmilin ystyna təkəçikdi.

Çəmil qışqıraga əzyny arvatılarын ystynə atdı.
Məmmədhysejn İlany vaşın əzmək istəjirmiş kimi,
bir əli ilə divara sejkəndi, oını əli ilə Çəmili və
xəkəndaz Jaryşdýrmaça tүvəffeq oldu.

Bu zərvəni vurarkən vədəninin aldyqı vəzijəti Məmmədhysejnə Kərvəla mejdänpı xatyrlatdı. Vaqtıl-

aşşa gynlari Şymir şəbehini mystəsna məharət ilə ojnادьсъ zamanlar o, zəhərli qыңçъ əlinə alaraq belə həmlə edər, həmişə imam Hysejn rolunu ojnajan jazъx Mollatacqъlyп „vaşńь daldan kəsərdi“.

Mollatacqъ ikiildir ki, elmyşdyr. O kişi „haq dynjaśndadъr...“

Bu xatırı bir an da olsa, Məmmadhysejn təşqil etdiğindən aćıqъ lap sojudu. Dəfələri icinə mal əti qoşququndan kirlənmiş və qan ləkəli dəstmańlıcъ səxagъv ańpılyп tərini sildi. Birdən bir şej jadъna dyşmyş kimi ajaqa qalxdы:

—Gılxanът vaşńь, dajanmal Şejləri verin Jevəjer eləsiniłar.

Məsələ ajdın idi. Bu saat evin şejlərini gizlətmək lazımdы.

—Aj qız, Bilqejisə kəmək elə!

—Sara, samavarъ ver, xalcanъ qatlı!

Şejləri təlam-taləsik divardan Gilxanъtqıla etytyrdylər.

Məmmədhysejn Xorasan xıjarətindən gətirdili aja haşlılı xalcanъ səliqə ilə vykyv dəsmala vəqfıdь. Saranъn-gə in'ijində hazırlanmış atlas Jorqapъ, aq samavarъ, hamam voxcasılyп, Məmmədhysejninin aşura gyny goburnatdan peşkəş aldiqъ veznəli cuxań, (Sovet hekuməti gələndən sonra Məmmədhysejninin „yrəji aysımadъ“ ki, bu cuxań əjnini taxsır, vəş adam icinə cuxań) və sajır qıjmətdən aqır şejləri iki dəqiqənin icində Jevəjer etdilər.

Ev, Məmmədhysejninin Jeniça İrandan gələndə əllaşdılı mənzilə dəndy: bir hasır, bir Məmmədnəsir.

Sara geyzynun jaşńь silərək şejləri daşyjırdısa, Çəmil jenə də həjktin kynçyndə Jeniça Jarpaxlanış armud aq-çına sejkəni icini cəkirdi.

Dynənki kimi jadъndadъr. Mollatacqъ ilə vəfъ xınań, jekə burun, gəj gez, uça, beli donqa bir kişi gəlmışdı. Jaqъş da jaqъrdы. Anası ərlitəni sъ-

jyx pişirmişdi. Cox sehvət elədlər. Çəmili anası jyk jerinin daňında uzyny tutaraq oturmuşdu. Klışlərə hardən çavas verirdi. Aqlajırdы da.

—Ejvi Joxdur, Çəmil də mənim oqlum. Onu səndən aյxtıjaçaqъ ki. Çəmili vəjytmək vizə xoşdur. O da mənim oqlum.

Uzun kişi bu sözləri dəjəndə Çəmil, anasınpı dizi ystiyndə uzantış, pişik balası kimi ojlaýrdы. Saranъn geyzindən axan dəmlə uşań diksindirilmişdi. O gyndən sonra uzun kişi Çəmiliğlə qaldı. Anası da əjrədirdi ki:

—Ona aqa de, o sənin atandı!

Səkkiz il əvvəl oian nu əhvalatı Çəmili xatırlırdısa da, jenə myəssir olmaýrdы. Çəmili tə'sir-ləndirən başqa bir şeidi.

Bir nəftə əvvəl pioner vjurosu, pionerların evini gəzməli, kimin neçə təmiz, nizamlı, jaşadıqъlyп əjtəpməti qərara almışdı. Joxlamaq ucun Çəmiliğlə gələnlər onun kitabılagъna, dəftərlərinə, jazılagъna, jaşadıqъ evə, jataçaqъna vahxtış, vəzi şejlər Jazmışdı. Təmizlik ucun gəzdiklərini demişlərsə da, na arvatları, nə də hamam içarədarlıqında ədənməmiş vergisi qalan Məmmədhysejnini Inandıra bilmisdilər. Məmmədhysejnə elə gəlirdi ki, „spektorlar haradansa eşələjiv naloq kaqъzılyп tərtməşlər“. Pioner filan vəhanədir. Hekumət də uşaxılar gəndəris ki, onun var-Joxunu siyahъ;a alıb.

Məmmədhysejninin kyrkynə vit dyşmyşdy. Bu vədvaxtıqъın başıça səbəbin Çəmildə gəryrdy. Evi hekumətə tənqıdan Çəmildir. Joxsa kim nə bilir ki, hamamtı Məmmədhysejninin jurdu haradadır və nəjî var? Bytyn bunlara qərə Məmmədhysejn tez evə qasıv şejləri gizləfmək fikrinə dyşmyşdy. Çəmili dyşyndyrən bu idi.

—Doqrudandamъ ev şejlərini aparaçaqlar? Doqrudandamъ bu işlər mənim oxumaqъta gerâ olur?

**

Bugyn evləri qar्प-кар्प gəzmışlar. Hekumət dejib ki, gərək oxumaq qalmışdır. Sərijjəni, Giləxalımtı, Zinəti, hətta Məşədigiləxalımtı da jazmışlar. Jazanların icində bir səcə kəsik qız da var imiş; Sərijjəjə demişdir ki:

— Vaqt ikən oxujun. Jadınpızzadərgılı, bir saat sizin uşaxlarla məktəblərə saçıbranda qorxub vermişdiriniz? axırda dadılpı bildiniz, indi ezyunuz jyz jerdən kaçırıb səxagıb oqlunuuzu vəjyk məktəblərə gəndərirsiniz. Bax, bu iş da elə olaçaq. Hekumət dəftər verir, Jaxşır myəllim verir, kitab verir, həftədə bir „tratır“ (teatr), „qartını“ verir. Kim oxusa aratıbdır. Kim getməsə ezy peşman olaçaq.

Səcə kəsik qızın sezləri Sərijjəjə, Lejlaja xoş gəlmışdı, ançax Maman arvad laq eləjirdi; məktəb tərafə iki əlli voqma atıb aqzılpı vuyzırdu:

— Qadam onun dəftərinə də, qələminə də! Mən gedib tətəşkalarla, ahsıxlara baş-başa verə bilmərəm, vaç! Gyndə də myallimlər Jambıbzımdan bir cimdir getyrsynlər ki, „tavarişlikdi“, Jox a vaç, mən qələt elərəm!

Hələ dejirlər ki, Mamanın əri Haçəbdiyləli kişi vərk təpşırmış ki, elə adamlar həjətə galandə qarşılpı vaqlaşın desinlər ki, „evdə adam joxdur“.

Hər kəs onlarınp, o şejtan dostlarınpı əməlinə ujsa, nə dynjası olar, nə axirəti... Sara bunları eşidir, gylırdu. Ona elə gəlirdi ki, bunlar ona ajid dejil; cynki onsuz da dərdi coxdur; ev-eşik, uşax, „dolanmaq“ dərdi qojmaz ki, vaşına bir şej girsin. Bir də indi oxumaq Saranın pəjnə lazımdır? Vaqtı kecmiş, gyny kecmiş... Kişiin fəhmatindən qurtarsa, Çəmiliniçə oxutsa ona vəsdır.

Bu axşam Sara paltar jumuş, jorulmuşdu. Vəjyk çajniki kezdə qajnadıb janıpa qoymuş, rəngsiz çajdan tez-tez tekyub içir, janqıszınp sendyrmək istəjirdi.

Kişi nədənsə cox geçikdi. Çəmili də məktəbdə „vəcerə“ saçırtışdılar. Sara divardan Sərijjəni səslədi. O savad qursundan tazaça qayıtmışdır.

— A qız, dərəxhram, ləkəm, gəl bir az virdə otur!

Sərijjə bir işçi qızı idi. Şirnicijə əra verilmişdi. Əri ilə inçiklikləri olduqından yecə həftə idi ki, evdən cıxtışdır, daha qayıtməq istəməjirdi. Indi ezyunyu sərvəst hiss edirdi. Bugyn ikinci gyn idi ki, savad qursuna davam edirdi. Qurs cox xoşuna gəlmışdı. Qayıdan kimi Saraja tə'rifləməjə başlaşdır. Bojnunu tərlədən uzun, qara ərtiyunu əlinə alıb deşynə saldı. Toxunmaqdən hamvarlaşmış aralıx divarın daşına dirsəklənərək bir az ehtijatlı, lakin gylər yzlə Saraja anladırdı:

— A qız, jurddə qalan elə sənnən, mən imişəm! Qursda arvad nə qədər... Əlinin arvadı, baldızy, Sejidxalımtı... nədir, o iravanlılarınp həjətində olan arvad, nədir o?..

Saralı marax getyrdi:

— Neçə? Aj qız, nə fəhər olur? Sac kəsməkdənmi danışırılar? Nə dejirlər sizi? Cadralı oxujurlarmış?

— Jox, aqzı! Sənin səcəndə nə işi qalıb?! Mən də sənin kimi bilirdim. Amma elə jaxşır imiş ki! Sınıfdə oturan kimi myəllim gəldi. Aqzı, vizə salam da verdi, ej! Adılarımyz saçırdı. Hərəmizə kitab, dəftər pəjlədi, ezy də dedi ki, İki ajda lap su kimi ejrədəcəjəm.

Bu halda darvaza npı bir tajı ezyinə məxsus bir şaqquşılıq ilə asıldı. Galən şymir Məmmədhysejn idi.

Sara:

— Vıjlı çıjərin Jansınlı! Kişi bilir,—dejə eva təpildi.

Bərk isti idi. Janıbz kelgələr uzanıb hər Jelı ərtdykdən sonra bir az nəfəs almaq olurdu. Ahsıxlər

və su qıraqı olduqandan kərpuynı ystiyndə kylək vərdə. Qonşu arvadlar buraya toplaşın, qılıçat qırgı, galib-gezəni gedən itənə qədər syzyr, haqqında danışırıdlar. Məktəb həjəti uşaxlarla dolmuşdu. Qız, oqlan, biri birinə qarşılaşmışdır. Çəmil anası ilə müdədir olaçınıpilləkanlırlarında dajannmışdır. Sara ilk dəfə idil ki, oqlu ilə mydirin janına qalırdı. O vü şənilijə javanç idi. Oqlunun bu jeni həjət ulduzları arasında olduquna sevinirdi.

Qarşı asyldı. Boz qastjum gejinmiş bir çavan oqlan onları saçırdı:

— Bujurun!

Mydir, Saraja və Çəmilə jer göstərdi. Oturduqdan sonra onları kefini soruşdu. Çəmil utandıqçılarından çavas vera bilməjir, janız gylymsəjirdi. Sara isə mydirin iltiatiñdan razı idi. Cox şkyrlər edir, Çəmili olan hermətlər yzrə xəçalat cəkdijini və bu Jaxşılıqların avəzini vermajə imkan axtardıqçılıp bildirirdi.

Mydir dedi:

— Mən Çəmili hec bir Jaxşılıx etməmişəm. Çəmil burada gərdiyiniz jyzlərçə uşaxlarınp birlə, Sovet həkumətinin, Sovet məktəbinin oqlu, jeni nəslimizin bir nəfəridir. Doqrudur, siz Çəmiliin anasızılp, ançax Çəmiliin daha vəjyk bir anası var: o da Sovet həkumətidir. Məktəb eż analıqçılıp edir...

Saraja elə gəldi ki, mydir ona məktəbin əhəmiyyətini başa salmaq, ajylımaq istəjir. Jəqin, dedi. mydir elə biih ki, mən də oqlunu məktəbə vuraxmajan analardanam. Az qaldı ki, qursda oxuduquna dajır kaçırıb mydirə göstəris desin: „Başyndakъ cadreja daxma. Mən elmin qədrini bilən olmasam, Çəmilio üçündən şymir Məmmədhusejn kimilərin vəramını udmazdım...“

Mydir, ehtimal, Saranın ikrinini anladıqçılıp usul asıl tətiləvə kecdi:

— Sizə zəhmət verməkdən məqsədim bir məsələni danışmaqdır. Pansion məktəblərinə vizdən adam istəjirlər. Secdik. Jaxşır bilən və joxsul uşaxlardan altı nəfər ajyrdıq. Biril də sanin oqlun Çəmildir. Bu altı nəfər galən ilənə həkumət xərçi ilə oxuyaçaq. İljaçək, icəçək, gejçək. Hər şejləri həkumətdən olaçaq. Əzləri də sənət ejranaçıklar. Inzener olaçaqlar. Ançax, eşidjimə gerə, sizin joldaşınpz Çəmili cox inçidir. Həttə vaxtın dejmışdır də. Odur ki, mən belə məsləhət gəryəm. Çəmil bu ilənə texniqumun pansionuna kecsin. Hər şej verirlər. Jaxşır da joldaşları var. Mən əzüm ona nəzarət edəcəjam. Siz də hər gyn onunla qəryşə illərsiniz. Siz vila nə dejirsiniz? razızyńpztır?

Sara cox razılyıhx etdi, belə olursa Çəmiliin daha tez və Jaxşır oxuyaçaqçılıp bildirdi.

O gyndən sonra Çəmil pansionun əhdəsinə kecdi.

Sərijjə qaca-qaca ovcunun icində nə isə gətirirdi. Əvvəlcə Sara a göstərəçəkdir.

Açanda qəzet olduğunu gerdylər. Saranın gezü qəzetiñ ortasındakı şəkillərə sataşdır. Dıqqətlə vaxzanda hamıyınpz tənəddübü.

— Budur hal Sənsən.. Nə asıx dyşmysən, a vaxtəvari Nə vaqt cəkdirdin, aqız?

Arvadlar komalaşdılar. Barmaxılgə ilə göstəris dejirdilər:

— Bu da Sejidxanlımtır.

— Sitara İap matışgə sajaqçıdır.

— Arşız qor nə də vaxır!

— Cəkil, gərək, aqız! Qıraxdakъ kimdi? Zeynəxanlımta oxşağır.

Zeynəxanlımt vü ittihamı qəbul etməjərək tez sahibinə qajtardı:

— Oxşasın çanuva! Mənim elə jerlərdə nə itim azzıv?

— Dajan gerym, əşl!

Savad qursuna davam edən qadınlardan şəkili ilə hər kəs maraxlanırdı. Lakin Sejidxanlım atrafı Joxladıqdan sonra Javaşçadan tapşırıldı:

— Kişilər bilməsin ha... Jaxşır dejil.

Ançax o bildirdi ki, şymir Məmmədhysejn Sovet hekuməti barəsində pis bir xəvər eşitmək məqsədi ilə qəzetə vaxanda şəkillər gezynə sataşmışdır; hətta zəmanəjə bir türpirmişdir də.

Arvadlar qəzeti o qədər dartsıbdırlar ki, bir qulaqçı çırçıldı. Həmşəy hejsiləndi. Sərijjə dinmədi. Sara çırçılan Jeri Jarpıstdırmaq ucun xəmər dalınca uşax gəndərdi.

O, Məcidin diqqətini çəlb etmişdi. Həmşədan əvvəl gəlir, həmşədan tez gedirdi. Hər zaman daşırada otururdu. Tənəffüs lərde belə vəzən vəşənlikitəndən qaldırmayırt, dinmajır, danışmayırt, şual vermajır, lakin maraxla dinləjirdi. Sual verildikdə isə pul kimi qızagırt, utanırt, cətin eşidilə biləcək səslə, qırgıx çümlələrlə də olsa, doqru çavab verirdi.

Bu isə Məcidə kifajətdi. O belə bir ev qadınpənən birdən-birə Sərijjə kimi aktivləşə bilməjəcəjini bildirdi.

Sara Məmmədhysejn dən gizli, Sərijjənin kəməjilə savad qursuna myntəzəm davam edirdi. Onun İndi Çəmil tərəfindən hec bir intizarı joxdu. Bir qorxusu varsa, o da Məmmədhysejn dən və onun qur məsələsini eşidəçəjindəndi. Buna gərə də Sara qurandan tez qajıtmayaq məçəbur olurdu. O Çəmilin getməsindən, ərinin işdən geç galməsindən istifadə edərək dərsinə dayam edirdi. Ərinə və ja başqa soğuşanlara — „evda tək otura bilmirəm, axşamlar və çələngi gedirəm“ — deyirdi.

Məmmədhysejn isə son zamanlarda vəşən cox qarşılxıdı. Çəmilin hekumət pansionuna kecməsi tupsasılıtlı ezbər „dəftərə dyşməsindən“ ehənlatlanırdı. Osiri tərəfdən hamamın vərəkəti qacışdır, odunun, sujun pulunu səxartımaçırdı. Beləcə „cəgħx-felakın tərsinə dəvrən etməsindən“ kədərlənən Məmmədhysejn məscidə gedir, ibadatla məşqul olur, bir an da olsa mə'nəvi aləmə qarşıva ələmlərini unutmaq istəjirdi. Ançax burada da o qyssədən, aqırıdan başqa bir şej ala bilməjirdi. Məscidə galənlərin sajı olduqça azalırmışdır. Nəinki kenhə tə'ziżə busatı joxdu, həftə məscidin həjetində, allahın evində oturan, adınpənət məşəlman qoymuş nojnih joqunlar da tə'ziżələr gəlməjirdi.

— Jorqun, iş adamtıyx, nə məscid vəzixəndə? — deyirdillər.

Tam jeddi ildi ki, şejx tənbərdə jaqlı dil ilə dua edir, şəhərin vütyon mə'minləri hər gyn „imam Hysejn təhəbbətilə“ amin deyir, allaha jalvarı, pejəqəmbərə dəxil dyşyr, həzrət Abbasa and verir; ançax bolşeviqlərə tə'sir etməjir ki, etməjir.

Buna gərə də Məmmədhysejn sahər tezdən sıftə eləməmiş, çıbindən bir avvazı səxagıv bir Azərbaycan, bir rus qəzeti alırdı. Məsciddə namazdan sonra Jaxud qısqə geçalərində qəzeti qonşudakı hacasaqqal erməniyə avaz ilə oxuldurardı; Sovet hekumətinin hər sahədə qələbədən-qələbəjə irəlilədijini gəryə açıxlanaardı.

Qəzeti vykub çıbına qojuduqdan sonra dynja miqyasında danışardı. Hərcənd savadı jox idi, əzynu dynjanın ən vəjyk „diplomat“larından hesab edirdi. Ona elə gəlirdi ki, dynjanın işlərini ovçunun içi kimi bilir. Jolda musiqi calan və „məşq“ eləjən uşaxları, qırmızı qalstuqlu plonərləri gerdykçə, uzun buqlarınpənə səqallajaraq əskyrər və yrəjində deyərdi: „Aş şejtan əməlinə ujan bicarələr“.

Uşaxlar onu uzaxdan gərən kimi „Şymir Məmmədhysejn“ deyə hoja basırdılar. Məmmədhysejn iki dəfə məşadə, bir dəfə Kərbala ziyarətinə geldi ki, şymirliyi ystiyndən gettyrylyę Məşədihysejn dejilsin, başa galmedi. Uşaxlar bir janda dursun, vəş manat verib ələnlərinə dua etdirəndə axund onu Məşədiqaməmmədhysejn adlandırdı. Elə ki, mənbardən jera dyşyrdy: „Hə... Şymir Məmmədhysejn hara gəldi?“ dejirdi.

Bunlara gərə idi ki, şymir Məmmədhısejn Sarayı ilə çox əlləşə bilməjir, onun gyndyzlər, ja axşamları harada olmasın ilə maraxlanmağırdı.

Sara isə ağa-sıyə qadınlar klubuna gedir, nitqları eşidir, Jeni adamlar, Jeni şejlər oğrənirdi. Sara indi artxaz azad Yaşamaq İstəjənlərin məqsədlərliniə najlı olduqlarına inanmaqla başlıtmaşdır.

Qursa davam etdikdən sonra açılışdı. İndi Məçidin suallarına çəsarətə cavab verirdi, gyn-gyndən irəliləjirdi. Hər jenl hərfi bildikcə, bir qala zəvər etdijinə inanıb, vutun əlibən qurtarmaq tələsirdi. Sinfə girən kimi cadrans getyryr, vəşə akses darsa qulax azyrdı, həmişə də Sarillja ilə otururdu. Sarilljanın də Saraja cox kəməji dajırdı.

Bir gyn Sara dərsdən qajıbırdı. Məmmədhysejn onu gediy. Sara kitablaşıp yə dərsdən gəldiinti gizlətmək istədi. mymkyn olmadı. Məmmədhysejn dərhal onun ystyny aldı. Cirmaklı qolların aca-acası tə'pələy yə layas addım ilə irəll jeridi.

— Haradan gəlirsən!

Sara dinmädi. Kitablarъ rənçərəjə qojudu. Cadra-
şıppъ asdъ

— Såna dejlram, harda idini!

Sara biliirdi ki, Məmmədhəysejn işi duymuşdur. Əsər çəkmajaçakdır. Indiə qədər etdiyi kimi Jumşaxılxan və itaat gestərsə, qol-qanadı qızylaçaqdır.

Haraq salıva dost dyşməni buraşa yıldızlaşır da
tənəssər jox idi. O, Məmmədhyesin ilə qarşılıqlı-

Ja durmaqja hazır idi. Ona gərə də çəsarətlə çavav verdi:

—Dərədən galıram

Bu çavab Məmmədhysejnə bir gyllə kimi dəjdil. O sıqə etdiklərindən savaj derd arvad jola salmışdır. Hec birindən aela rəddçavab qerməmişdi. Bajaxdan o gyman edirdi ki, Sara həja edərək dönməjəcəkdir. Təpiklər və jumruxlar altında „qələt eləmləşəm“ deyəcək və jalvaraçaqdır.

„Darsdən qəlli ram“

Məmmədhysejnin dizləri titrədi, dodaqъ əsdi. Bir az duruxdu. Sonra Saranın ystynə çumdu. Sara ezymu pəncərədən həjatə atdı. Lakin qacmadı. Lapatqaplı şəhərə elinə kecdi.

Sara Məmmədhysejnin gəzyndə vəjydy; İndi o, bəmişə onun əlinə vaxan, ketəjilə əzilən qadın deñildi; o vər arslana vənzəjirdi. Bu qəfi hərəkət, gənc qadınnda illərçə toplanıv, qalan, səbzılıtlarla-paslaşan, lakin parlamaqa qadir olan qyvvat və väçəgəyçən vər qıqılcıştı idı. Məmmədhysejnə elə qaldı ki, evin damında, dirəklərində, kynçlərində, kərpiçləri arasında, tavanda gizlənmiş, balalambış Jərasalar işçəqəfəzəmajla çajlaşır, usub-qasırt, əzlərini qaranlıxlara sığırırlar. Durmaq uadı deñildi.

—Көрәйін ғыз.... Бәс белә? дейі, qolu ға вәштілік qorujaraq arvадылып ystynə jeridi. Мәммәдhysejnio dіrsәjінә сыртылан ақаң. quru oduna vurulmuş balta kimi səsləndi. Onlar tutuşdular. Мәммәдhysejn Saranın яғә сыртмаң, sonra woqmaq fikrində idi. Saranın onun хыртлағындан ярьшыв вәштілік gerilе әjdı va jera vurmaq istədi. Өzyny bu qədar açız gerən Məmmədhysejn evvel icindən bir təəssyfləndi. Imam Hysejni dəfələrlə qatla jetirdijini xatırlaşaraq ezyndə şymrılıkdən bir əsər qalmadыңla inandı. Saranın sa-сып cəngalajərak vahşicasına jolmaqa başladı. Saranın onun woqazылы buraxmadi. Məmmədhysejnин arxa-

зь Jera dəjəndə cox jemiş aju kimi zəqqıdadıb, qış-qırdb.

Qonşular coxdan tekylmyşdylər. Saranı evə apar-dalar. Su verdilər. Hələçəandan və ja əzəbilikdənmə o aqlajırdı. Məmmədhysejn isə həyatda teşşüjə-teşşüjə mejdən oxujurdu:

—Qoja İdilər, gərə idin parca-parca eləjirdim, Jox?..

Iki il sonra Sara tamam dəjışdı. O əməlli-vaşlı savadlandı. Kətiblik qursuna girdi Xalq məhkəmə-Inde bir il qullux etdi. Irəlli cəkildi. Çamil isə kənd təsərryfat texniqunun son qursuna kecirdi Sara Jaxın kecmişdə Şymir Məmmədhysejn ilə kecirdi, daha doq'usu, itirdi gynləri tamam unutmuşdu. O irəli gedir, jiksəllirdi. Çinajəllərin ystyny acmaqla, myittəhimin jalalıtl tutmaqla, məhkəməjə vəlli Imanjan bir səra məsələləri tapmaqla Sara, xysusən, qadın azadlıqçı çəlladılarla qarş amansız idi Məhkəmə sədri Sa anınp xatırını istəjir, onunla hesablaşırdb.

PƏLYÜK

hekajə

Pelyk arvadın iri və uzun gəvdəsi, at kimi jerisi vardı Hər addımda bir metr məsafəni geridə qojarıb. Enli və dəjirmi uzyndə şybəlli bir kecmiş oxunurdu. İlk vəhəsədə gəzə carpan—rylicə tijəsi kimi işlədən nəzlək, qara herykləri idi.

Məni ən cox maraxlandıran çəhəl, —Pelyjin anałyqı idi. O qəssab Naçının ikinci arvadı idi. Otuz jeddi illik həyatında uc qız anası olmuşdu.

El arasında dejərlər „qız nejət, oqlu devletdir“. Bu boş sözdür. Elə oqlan var, həzər cərəji cəjnəjiv aqzına qoşulsan uda bilmir. Açız, vədbaxt, kıldar-ızdər Elə qız da var, od kimidir, sel ilə sənməz, jel ilə kestməz. Pelyk arvadın ezyunu getyrin. Onun quçaqı oqlu germəjib, gerdyju—qız olub. Kim dejir ki, o, qızı—Məsmədən, Jasaməndən, Sarıjjədən oqlan qədər xejir germəmiş? Çəsarətlə dejə biləram ki, tələbdəqımt oqlanılatın hec birinin anası Pelyk qədər „vəhə“ getürməmişdir.

... Naç kişi obırı otaxda jerin içində oturub gözlərdi. Qadınlar isə Pelyjin vaşına toplaşır, salavat, bismillah ilə onun məzahınlı oxşardılar. Naç kişi həmişə bir şejə təəccüb edərdi: „Mənim kimi saqlam və tutumlu kişidən nejə oqlu əlməjy?“ Qız xəbərini eşitçək naş-qavaqınlı sallar, haftalarla Pelyjy dindirməzdi. Pelyk Naçının dərdlərini silmək üçün təsəlli verərdi:

— A kişi, nəjtin fikrini elajırsañ ej? Indiki oqul-lar bışyur səxylər; qumarbaz, ickici olurlar; aqyz-ların cərəjə cətan kimi atadan yz cəvirirlər. Jənə allah qızza nərəkət versin. Jaxşır, jondəmli jərə əzə verə-sən kyrəkanın sənə oquldan artıx ola. Oqul vaxta-vaxıdır. Pis səxəb evin jəxəldə, dynja zəhmətin itəçək, avayıb da gedəçək. Amma kyrakən... Birli pis oldu, saq olsun onun əmisi oqlu. Qızgışın qolundan tutub obirisinə verrəm. Nə coxdur təşənə oqlanlar Məsmə, Şəhər kimi aj parcasınpər gejda getyrərlər. Sən hec fikir eləmə, Bunlar hamıyə tənəm vojnuma.

Pelyk arvad hələ səkkiz jaşında ikən Məsməni "aq gynə" səxarmaq ucun işə başlamışdır. O həmt-ə məzvildəjaraq oxujurdu:

Əra gedən qızılpər
Jaxşır aza izini,
Sonra peşmanlıqlıdan
Quçaxlama diziöt...

Məsmənin Haçssejid kılışıja getməsinə Pelyjnın başmaxları də razı idi. Ançax o bu razılaşçılpər əz evindən kənara səxai-maçıltı. Arvadlar arasında Haçssejidə Jaxşır adamlarıla danışanda dejirdi:

— Cox da varlıdər, Haçsədər, axıqoşadər. Qızılpər onun nəvəsi jerindədir. Mən onun haçsəyçənpər, avayıb adam olmasınla dərə Məsməni verirəm. Bu-nun qavaqında beş min manat başlıx nədir ki, ona nəm-nim edirilər? Lap eşiyle tullasam, Məsməjə ondan artıx başlıx qızı alaram. Nə olub, cəldə qalmaçı ki! Beş min manata nə verirlər?.. Onda da Məsmə kimi kakılıjə... Indi hələ onun nə vaqtıdb? Qoş bir on iki jaşına dolsun, deşy qalxıb, lap birinci taçır oqluna verməsəm...

Evdə qohum-əqrəba jələnda Pelyk məsələni başqa çırız izah edirdi:

— Vərlə-karlı kışıdır, nişə verməjək? Şərt o dejil ki, çavan olsun, uzyndə ajran icmaşaçəjik ha. Biza dolanaçax lazımdır. Kimi var ki? Qoşa kışdı, saahə-bırısı gyn vaşın pər jərə qojanda hamıyə Məsmənin olaçaq. İş də budur. Cox da ki, qız istəməjir, eż-vaşınla dejil ki?

Pelyjn dedikləri jerini aldı. Haçssejidə qaçır-saqa pardə dəlbəndan Məsmədən soru,du:

— Qızılpər, Haçssejidə zevçə olmaq mejlin var, ja nə?

Qadınlar Məsməni aralıqda alıb əfrədirdilər:

— Məsmə, axundun dediklərinə „Bəll“ del Ajlıyə deyə danışma.

Məsmə işə hec kəsə fikir verməjirdi, itirdiji mun-çuqu palazılarla altından axtarmaqla məşqul idi. Onun əvəzində Şərabənə xala sasını inçaldarak, „Bəll“ çavavınpər verdi.

On səkkizinci ilin paşyəndə Məsməjə kejiln istəjəp təntənəll bir toj oldu. Haçssejidən alıpan vaşlıq qızı, pal-paitar və məxariçdən başqa, şabasdanı Pelyk arvadın əlinə 2700 manat kez kimi nəqd pul gəldi. Bu o deməkdir ki, Pelyk wejyk sir cerək sahibi oldu. Tojun səharisi gyndən başlajaraq Pelyk arvad eżyny lap xoşbəxt hiss edirdi. Qızılar və Baçsəyxlər illə barəsər Haçssejidin syfrəsindən jelir, Məsmənin vasitəsilə hər ehtiyaçlı artıxlamasıllə ədəjirdi. Haçssejidən kicik oılmaçınla vaxmajaraq onu „oqlum“ dejə caçğılı, vaşınla dolanmaq istə-jirdi.

On səkkizinci — on doqquzunçu illər wejyk hərəkat və saxnaşma illəri idi. Mysavat çəlladılaşınla qarşılışçı və kındıliların kytləvi azañlıx vəjəcəy Jyksəlit-di. Hekumat e'tibar və qıvvatdən dyşyrdy, Qarşılıx, jijəsizlik uzyndən hec kəsin umudu Jox idi. Bu həldən istifadə edən taçırılar, möhtəkirər eż Jykyunu tuturdu. Ançax bu dəfa Haçssejidə vədbaxılıx uz-

vermişdi. Onun iki paroxod xısqəvəri dənizdə batmış, vekselləri protesta etmiş, „səpək“ dyşməşdi. Haçlınpa başıla galən bu „iş“ bir myddət nə Məsməjə, nə də Pelyə tə'sir etdi. Hələ evdə ehtijat var idi. Pişmişlərin dədə əksilmədi. Haç hec kəs-dən kəmək germədijini açı-açı naql etdikçə, Məsmə gylər, Pelyk təsəlli verərdi. Lakin bu quru təsəlli idən də bir natiqə cıxtadı. Javaş-javaş Haç evə, qırmətli sejlerə əl atmaqa təcəsur oldu.

Vəzifət artıx dezyəsi dejildi. Pelyk, səjasətinin dəjlışmali idi. Daha doğrusu kəsəjyn oviri başınpa çevirməli idi. O bunu birdən-airə də edə bilərdi. Ançax galəçək ucun jaxşır dejildi. Ehtijatlı tərəpətmək, işi piş mək lazımtı idi.

Pelyk arvad bir myddət ajaçlıp qızılıpın evindən kəndi; indi qızılıpın geryşin pə ajrı syfətdə gəlirdi. Bir axşam Pelyk bu sezlərlə qızılıp gərməjə gəldi:

—Allah məni əldyrsyn, qızım, bu nə gyndyr, bu nə syfətdir dyşmisan? Vuna vax sən allahlı Mənim vəşyma daş dyşsyn! Qız nijə bu gynə dyşmisan?

Haç əvvəlça başa dyşmədi. O da bir tərəfdən Məsməni əzizləmək istədi

—De dal Bilmirəm bu pəjİN fikrini cəkir? Dejəsan mənim kimi qəmiləri vətəv?

Pelyk oturmada. Məsməni qarşıya saçıltıv nə ləsə rıçlıdadı, cıxıv getdi.

Haç bir axşam evə qajıdanda qarşıp vəqib gerdy. Aşagı qonşudan alyv icəri girəndə kec tədarykynə oxşar bir mənzərə gerdy. Balışləğin təximər yzy sojulmuşdu, divar xalçası joxdu. Aq samovar, vəjyk toj gyzgysy stolun yстыndı dejili. Xıgym-xırda ev şejləri, jykdən aständış kimi aralıqda tekilmiş, birlə-birinə qarışdı.

Dərhal işi anladı. Qonşulardan sual etdikdə, ona sakız qat bykylmiş, dałsıb jaqlı barmaxlardan kırınlımlış bir kaçır verdilər. Pelyk arvad Məsmənin dilindən jazırda:

„Kəsinim həlal, çaplı azad, tənim kaçırıb ver, şejini al!“

—Gəllirin qoçanı! Sən vəjin qarşıyından kecəndə asqırtısan. Xalıma tək səbir dyşmır. Əlli manat çarımə verməlisən! Birçə tez ol!

—Ha, bu Həsənquludur! Sən nə çyr'əlli izinsiz ot vicmisən, nə jejə belə qudurmusan? Buna ijrmi tatarlı vurun! 30 manat da pul alıb!

Beləliklə cəkməci Məhərrəmin evində xalqa məhkəm toj tutulurdu. Tojəli vəqılagınpa dovşan qulaqına dəndərmişdi. Otaxda dejyilən və çərimə edilənlər qəşqavaxıb oturmuşdu. Jeni gələnlər qorxudan icarlı girməjirdi. Otuzlux lamrapınpa işçöv adamlarınpa bur-nunu işıldadırdı. Tojdu. Bəjin divanıara verəndə zurnasılar başlağırırdı. Kyrd tojux kimi jeriçən Aşyq Abbasın dałınça zurnası Əkvər syrynyrdı. O, otaqınpa havasınpa sorub, zurnasınpa doldurmaq istajırdı. Rəngi qızarğı, tərləjir, dəjirmi yzy tunç kimi işlədəjırda:

Qabalıç lap havayı pul alaçaqdır. Aşyq Abbas illə bəlyədrysə idi, Əkvərə bir şej cıxardı. Qabalıç voqaz ortaçlıdır. Əkvər qabala təkylan şabaşılara diqqətlə nəzər jetirir, yrejlində sajırdı. Jaxşır olub ki, getyra danışıblar. Şabasə qalsajdb hec bir şej cıxmağaçaqdır, pul verən joxdur.

Gəlin isə coxdan gətirilmişdi. Dibdə, bir adamınpa otaxda arvadlar onun başınpa toplanıbırdı. Jasəməni qurbanılx quzu kimi bəzəməlidillər. Üst-vəşynə sarıntış piləklər onu qaracın qadınlara oxşadırdı. O indi aqyr bir jyk altında idi. Onu epən, buradan qaldırıv orada oturdan, oxşajan qadınlarynpa hec birindən xəvari jox idi. Onu fikir getirməşdi. Kecmiş, galəçək, ev, ər, sadra..

—O burada nə qazırdı? On derd vaharın bitməmiş bir usaxdan nə istəjirdillər? Onu da tə Məsmə kimi satqınp edəçəklərdi? Qızlar nə qədər vədbaxtdırlar...

Нә усун һатыпън үзарында dalqalanan azadılx
вајраңы Pelyk arvadын дамъна гәлмиrdi? Нә усун
о iki ildən vərl başlanan Jeni həjat jollagълып қаръы
Jasəmənə асытмьrdy? Bunun taxsъrъ kimi də idi?
Өгүндәmi?

Bəlkə o qolundakъ zəncırıları atıv, gynəş altıpla
səxsa, vutyn bu rəngvərəng şellərdən çaplı qurta-
rardy. Buna onun haqqы varda. Lakin çəsarəti cat-
majyrdf. Jasəmən bu fikirlər icində boqulduqu zaman
sojux bir el onu tərpətdi. Həmət jatmışdy. Səs kəsil-
miş, pəncəradən vaxan aj da kysmyş kimi cəkilis
getmək yzra idi...

Tojdən iki aj kecməmişdi. Əlli jeddi gyndy ki,
Jasəmən Məhərrəmin evində idi. Qara gyn nə uzun
olurmuş! Ona elə galirdi ki, anadan olandan bu derd
divar arasında əsirdir. Hər zaman çəllad kimi vaxan
Məhərrəm hər axşam Jeni-Jeni tələbərlə gəlirdi.
Bazardan gətirdilii aćsqəb da Jasəmənin ystynə tə-
kyrdy. Mətbəx, sypyrqə, Jasəmənin jeganə məşquli-
jeli olmuşdu.

Qajnana myrtıldanırdy:

—Kytdyr; toxumaq, jamamaq, joqurub, jartaq
bilmir. Oqlumun ajaçına durmur. Saqqız kimi jər-
şib qalmışdy. Dejəsan ətbaladıb, oqlum jazx
oldu, bir aləmçə xarç tekdyk.

Jasəmən evlərindən və joldaşlarvndan xəvər al-
dışqa, daha da ta'sırınlırdı. Dynən qonşunun qızı
Sitarənə məktəbə gedərkən gerdiy, Jenə də bulud
kimi dolmuşdu.

Pelyk arvad isə qızınp unutmamışdy; indi qızı-
nın germejə təkcə galır, Jasəmənə təsəlli verirdi:

—Qızımt, fikir eləmə, aqıxlamışsan, geryram. Sə-
ni başqa bir oqlana verəcəjam. Hec fikir cəkmə.
Maral kimi bir oqlan tapşışam, işin joxdur. Aqzı
nədir, qojmaram sənə korlux verə...

Pelyk əzyny aldaumış sajdıqz kimi, Məhərrəm
də ezymu maqmın hesab edirdi.

Pelyjə nə catmajyrdf?

O Jasəməni Məhərrəmə verirkən min manat vəş-
lıx almış, Jəgət girvənkə qızı da qızınp kəsininə
saldırgışışdy. O bu iikirdə idi ki, Məhərrəm pullu və
gəlirli adamdır, nəsilləri də arvada jaxş vaxan
olub. Ançax belə səxmadı. Məhərrəm Jasəmənin
yrəjini elə gətirə bilməjirdi. Tədbir qalmadı ki,
germəsin, tımkyn olmadı; qızınp uzy gylmyrdy.

Məhərrəm vuna dəzə bilməzdi. Cox səxhılyrdy.
Mehr vermek də onun yusun imkansız idi. Buna
gərə Jasəmənin gynyny get-gedə aqyrlaşdırtdı ki,
ezy səxhıb getsin. Pelyk arvad bu kələkidi vəşikdən
ələrənmişdi. Onu aldada bilməzdilər. Qoq Məhərrəm
ezy fəngə gəlib voşaşın.

Məhərrəm Jasəməni qovub kəbin rədd edə vi-
lardı; cynki zaqınp bundan xəvəri jox idi. Ançax
bu Məhərrəmə aqyr galirdi: arvad boşadı, kəbin
fandı. Dost var, dyşmən vac. Adama nə dejərlər?
Jaxş olmaz. Qoq ezy rədd olsun.

Hər iki təraf gezləjir, lakin hec elri gyzaştə get-
məjirdi.

—Bajram axşamı Məhərrəmin evində dava qızış-
dy. Onun anası balalı pişik kimi hamınp çıxtax-
lağırdı. Pelyjyn ystynu almışdy.

—Apar matahınp evində saxla—indi ki, vizim
cərəjimizə naşykyrlyk edir.

—Mən qızımt vərəmləməjə verməmişəm. Jyz
jerdən istədilər, onu vəşymda saxladıb. Dyz əməlli
saxlamışsın... bu nədir, qız mum kimi ərijir.

Lakin bu cəkişmədən ajdın bir nəticə səxmadı.
Hər iki təraf yrəjini voşaldı. Jasəmən Jenə də Mə-
hərrəmin evində qaldı; hec kəs onu dindirməjirdi.
O wejyk bir çınajetkar kimi gerynyrdy.

Jasəmən bu məhvəsdən qurtarmalı id. Lakin
ona kim kəmək edəcək, anasımt, ərimi?

Bunlar Jasəmənin biri-əlrinə dyşmən iki çəlladı. Buñlardan uzaxlaşmağa Jəsəmən dincəlməjə-çəkdi.

Nəmət jəmtişdə, jañız sajlıp bu təyində rənçərələr, qızarən gəzərlər yifqılarə və asxən deyə vaxırdb. O evlərdə şən hərakatlərə olnajan uşaxlar gərynyrdı. Sabah onlar vəfram edəcək, gejinaçək, gəryşəcəklərdi. Arxa tərəfdə jeni tikilmiş elektro-stansiyənin yərəni dejynərək səsləndirdi. Mahud fabriki jeraltı qazlar kimi guruldağırdı.

Vaqtıla qaranlıxlardan qorxan Jəsəmən indi, karvan vaçsəs kimi geçənin səssizliyi icarısında iri addımlarla fabrika doğru irəllişirdi. Dynjanın jərədan insanlarınp əli ilə qurulmuş jeni həyat Jəsəməni ruhlandırgırdı.

Myselib Jəsəməni zavqomun jañına gətiirdi.

— Bir sən dejilsən, vaç, Azərbaycan qızılarы indi aýyıtlar. Revoljusija gəzilərdə asylan qara pərdələri jəmtişdər. Azadlıx ruhu qələlərdə çoşur. Hər gyn fabrikimizə dəstə-dəstə qadınlar gəlir.

Zavqom mehriban və arxağın ifadə ilə əlavə etdi:

— Hec fikir cəkməjin, sizi əjrıcı şə'bəsinə qoja-tıq, vər az təçrivyələnərsiniz, ev çəhatdən hələlik Marjamovanı jañında olun, vəz sizi nəzərdə tutarlıq.

Bu Jəsəmənin həyatında ilk dəjişiklik idi. O emtynidə hec istehsalat gərməmişdi.

Burası onu şasışdı. Ançax indi maşınları, sexləri, dəzgahıları, gylər yzly işçilərin qəhrəmanlıxılağınp eż gəzy ilə gərə bilirdi. Bu qajnajan və çoşan həyat Jəsəməni quçaqınpa alıb. Cox cəkmədi, qomsomol sərənlərinə kecdi. Pelykdən gələn sisfəri və də'vatlərə qarşılıq dejirdi:

— Mənim anam fabrikdir. Əzgəsini təltiyyətam!

Pelyk arvad, elədijindən peşiman olmaja vilməzdidi. O həm Əlidən oldu, həm Vəlidən; kəsindən vər

kor quruş gəlmədi. Bir şej tələb etməjə də umudu qalmadı. Onarı tərəfdən də təkrar satılaşın Jəsəmən evdən cəxpişdə. Onun ucun Jəsəmən Jox kimi idi. Indi umudu jañız valaça qızı — Sitarəjə gəlirdi. Sitarənin on üç yaşlı Jenicə tamam olurdu. Buna vaxmajaraq, gənclik və gezallik cızgiləri əzynu gəstərməkdə idi. Elciler axıv gəlirdi. Onu kimə və nə çyr verinək lazımdı? Qoj məktəbdən-zaddan qol-qanadınp yırqışdırırsın. Pelyk bu işdə daha da ehtijallı tərpənmək ehtiyaç dujurdu.

— Zamana xarabdı. Qızıltınp saqqızınp oqıtlarlar. Nə demək olar? Jəsəmənin vaçsəs dejilmi?

Çumə gyny cadrasınp vügūnuv Mehsyn axundun evinə galdi. Sitarənin vaxtına təşvərət elətdirmək istəjirdi; yrajində tutmuşdu ki, Sitarə ucun ən jaxş adam dərzi Çahangirdir. „Əzynun avyıg, nəsl... daha na istajırsan? Tak oqlandı. Bir յıçın gyzərən var. Qoj Jəsəmənim gəzy cəxşən, qoj o əz anasınp hisli fabriklərə satsın“. Bylyn vü təsəvvür-lərin sezdən işə kecirilməsi ucun ciddi hərakət lazımdı. İş aqyr olduqu ucun təşvərət tələb edirdi. Buna gərə də Pelyk Mehsyn axundun vaşınp aqrıdaraq kütəba vaxdıştı, „allahın əmrini“ eşitmək istəjirdi.

Pelyjn gətiirdi vər səvət uzym axundi jaçım-sıx tə'min edirdi. Naragızıçınp bildirmədən saqqızınp qazışjaraq dejirdi:

— Nə zəhmət cəkirdin? Nejə lazımdı? Nahaq gətirimsən?

Pelyk anladı ki, təşvərəti uçuz alıb; alını sinəsinə saldı, qızıştış vər beşlik cəxərə, səsətin vaşınla qoju. Axund əzynu germəməzliyə vurub kütəba jənəldi. O Xorasandan gətiirdili qara təsvihini çytıldı, izah etdi:

— Matlaşına cataçaqsan, qazaqında welyk dərja gərynyr. Dərjada sənin paşın niçat gəmisidir, sən vü gəmidə işxılıqda cəxaçaqsan, gəmici sənin

зхъп адамъп олаңақ, әли асык вә сәхавәтті adam-
dyr. Onun qondaңы сәнин вешиjında ғөрүнүр.

Pelyk fikirlaşırdı: „Аjdының, мәсвәрәт қызы кимі
дүз, савас кими хош голір. Дәржә Jeni qajdaja қошу-
лан pozух қыздарды; әсем тојдор; әмбіци Çahangır-
dir. Qondaңы тәнім қуңақынадаңы,—Jә'ni тәнім
оqlum олаңақ”.

— Allah қәдәміні тұувалек еләsin, іманын каміл
olsun, ахунд.—дејә Pelyk соx șad қајытды.

Tezlikle işe başlamалы, Çahangırın elcilerini са-
қытмалы idи. О көнінә вәсъыңызь Нәlімә жә өjrәtdi
ki, Çahangırı dіngildәtsin. Нәlіма воюн қасырмая-
сақды, Çahangırә adam saldy; elcilar gəldi; tiçarət
başlandы.

Jaz gyny idи. Məktəbħıllar cələ egsqursijaja get-
mişdilar. Qızlar oqlanlardan lale kimi secilirdi.
Onlar ən cox cicəklə maraxlanыrdılar, buket tutur-
dular. Sitara iri eir dəstə hazыrlamışdı. Xejransanъп
illi dinç durmadы.

— Аңыз,—dedi—dəstəni nişanыла, Çahangırəmi
hazыrlamışсан?

Bu sez Sitaraја gyllə kimi dəjdi, pul kimi қы-
zardы. Uşaxlardan biri Xejransanъ danlıady.

— Nə işin var, eż sezymy danışsana!

Sitara, Çahangır варәдә xalasынан вә'zi şejlər
eştimişdi, həmişa də xalasына sərt çavas vermişdi.
Ançax bu sezy vələ bir Jerdə uşaxlar arasında ilk
dəfə eşidirdi. „Bu nə deməkdir? Sabah bu sez ja-
jyalandı mən nə edəcəjəm? Miyəlliimlər eñisə nə
dejər? O hara, mən hara? Hansı uqursuz bu seh-
vəti salıb?..“

• Sitara evə qajydanda вәrk tutulmuşdu, hime
kend idи, ja aqlaңaқ, ja da top kimi patlajaçaqды.
Qyssə onu вүгүмүшdy.

Pelyk onun fikirlərini daqытmaq үсүп eir az ox-
şadы, ваşyla dolandы, sonra jemək verdi.

— Qызът—dedi,—sabah dərsə gelme, , evimizə
adam gelaçek, Jaxşamy?

Sitarənin o saat ураjıqə damdy:

— Nə qonax?! Mən qonax-zad bilmirəm, dər-
simdən qala bilmərem!

Pelyk eżyny topladы, çiddiləşdi və rəsmiləşdi.

— Kəs, itin қызы, sən də elmyş ваçыndan өjrə-
nırısan sez qajtarmaq? Sənə nə dejirlər, qulax as!
Qataram biri-birinə maktəbi də, dərsi dəl Buna вах-

Sitara çavas vermedi, bir tika cerajını Jejib Joluna
dyzəldi.

Səhər Sitarəni darsə buraxmadılar. Gynorta ol-
du. Pelyk pilov qazapъпь oçaxdan gelyrdy. Evə uc-
qadып гəldi. Birli qoça idи, osirisinin uşaқъ vardы,
ycynçysy lap təzəgəlin idи. Lakin bunlarınn hec biri
Sitaraјə tənış dejildi. Onlar cox rəsmilət və ehtil-
ramla icəri girdilər. Qoçassy, Sitaraјə cox diqqətli
baxdıqdan sonra əhvalınp sordu, dərhal Jeni тəvzu
acdy:

— Dynən Çahangır də dykandan jorqun galmiş-
di. Ваçсыз elsyn incijir.

Sitara dujdu, məsələ ajdып idи, kitaplatınp gely-
ruv evdən сыхды.

Qonaxlarınp вaşъ sehvətdən ajıldı. Araňqa syf-
rə gəldi, onlar Sitarənin də nahara oturmazınp ta-
laş edirdilar. Pelyk eñiжа сыхды, қызы тara bilmədi.
Məktəbə getdijini bildi. „Ajvadъ“ dejə qonaxlara
bildirmədi, „utapъ“ dedi.

Sitara qaranılx qovuşanda qajytdы. Pelyk aqzъпь
astmatış, o başladы:

— Ana, məni saxlaja bilmirsənsə, izin ver gedim.
Mənim jaşamaqым Istajırsansa, satma, mən ega
getməjəcəjam. Oxumaq Istajıram!

Pelyje elä gəlirdi ki, kim isə қызын қызынпа
gırıla, вaşdan сыхалы, joxsa nele şej olmaz. „О тə-

nım sydymu əməsə sezymdən səxtajaçaq, jox, zatunda, şyahə varsa, nə bilim?" Pelyjy fikir getyrmyşdy. Od tutub jańırdı. Qonşular həmşə dejirdilar:

— Ehtijatlı ol, qız əldən səxar!

Sitarəjə nişan gəlmışdı. O məktəvə getməməli idi. Evdə, nəslənməli idi. Bunu jerinə etirmək, qızın qarşısına almaq lazımdı. Pelyk tək qalmamaq üçün Çahangırı kəməjə saçırdı. Şam əməjiniə vər az qalıñış Çahangır sakitçe evə ləpildi. Sitarənin vədəni titrədi, gezy qaraldı. Pelyk Çahangırə jər gestərdi. Sitarə İsa İlən vurmuş kimi həjatə səxdi. Pelyk də onun daňıçan səxdi. Ançax o əzədən itmiş, bir quş kimi usus jox olmuşdu. Pelyjyn tənevrası pozuldu. Çahangır də uduzmuş qumarsazlar kimi ətəklərini silikaləjərək evdən səxdi. Pelyk o geçeni jatmadı, vaçılıqçığıla, qajlıqlı, myəllimlərin evinə getdi. Sitarə təryimadı:

Sitarə texniquma qabul olunmuşdu, pansionda jaşaýırdı. Jasəmən onuna birləşmiş, onun hət vər işində kəmək edirdi.

Jəqin ki, Pelyk əz çınajatkagılıqın anlaşıqdan sonra, tək damda qalmajaçaqdı. Həjat ona indi cox açı, səxkənti gərynyrdı. O Jasəmənə cox sıfarişlər gəndərdi. Sitarəni məktəbin kynçyna saçırraq cox sehvətlər etdi. Onlar indi Pelyjyn qızına hec oxşamajırdılar. Məktəb, istehsalat həjat onları tamamilə dəjişdirmişdi. Onlar Jeni jetişən xoşvaxt nəslin icində bəşyjyrdylər. Onlarınp əsl anası və Jeni çəmijətdi.

Nəhajat Pelyk əz hərəkatının jaramazlıqını anladı:

— Qızımt, tən size anaňx jox, çəlladılx etdim. Manı vaçışlaýın.

Pelyjyn bu halı Jasəməni jumşaltmaya bilməzdı. Onun cirkin əməllərinin təqsiri vaçışlanmazdı. Lakin qarşidakı ana idi. Bu cirkinliklərin səbəbi

jańız o dejildi, kəhnə çəmijət idi, əvəm analar ev-lədlərinyən vədvaxtılıqları qərməjirdi.

Jasəmən anasını pasjolqaja gətiirdi. Sitarəni cəvərlərdi. Axşam işçi qılıvuna kinoja getdi. Jasəmən bu kinodakı əhvalatı anasına izah etdiçə, o hejran-hejran vahxıg, silinməz bir həzz dujurdu.

— Vax ana, o qadın qızınp Kəsəri zorla əzə vermək istəjir. Qızı gəryrsən, qojmurlar. Odur kypəgirən qarğı.

Pelyk kinoda bir ezsəv qadınla jox, uzun libasda naşqa qılıfədə əzyny gəryrdi. Ona elə galırdı ki, tamaşaşa gələn adamlar eqranda gestərilən qadınla dejil ona gylır, onun cirkin hərəkətlərinə nifrat edirlər.

Pelyk qızılańıpa elədiyi Jamanlıqın dərinlijini sonuna qədər anladı. Kipriklərini qarağaraq dedi:

— Məni əldiyryn, tən naxələf oldum.

Sitarə onun aqarmanında olan saçlarınp tumarlaşaraq vaşınla qaldırdı:

— Jox ana, biz o şejjəri jaddan səxamışsın. Sən vəzim sevimli anamışsan! Biz sən daha artıx sevirk. Taxsıg səndə dejildi... Sən avamıbın, bilmirdin.

Qadın gəzərinin xəçalət jaşınla silir, eqrən aqarğı, adamlar ajaðja qalıxırdı.

KİTABIN İCİNDEKİLER

Sat.

Axundun İşlahası	3
Zijarat	13
Sara	39
Polyk	51

50 զըր.

Çildi 43 զըր.

МИР ДЖАЛАЛ

АХУНДУН ИШТАХАСЫ

АЗЕРНЕШР

Соц.-эконом. отдел

Баку — 1938